

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Litevské statuty 1529, 1566, 1588

Denis Kruglikov

Vedoucí práce: JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

Plzeň, 2018

Poděkování

Děkuji vedoucímu této diplomové práce panu JUDr. et PhDr. Stanislavu Balíkovi, Ph.D. za vedení této práce a poskytnutí cenné rady při jejím zpracování.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 29. března 2018

Obsah

Úvod	3
Struktura diplomové práce.....	5
1 Historické aspekty vzniku a vývoje Litevských Statutů	6
1.1 Společné aspekty Litevských statutů	6
1.2 Historické okolnosti a předpoklady vzniku Statutu z roku 1529	8
1.3 Proces vypracování Litevského statutu z roku 1529.....	12
1.3.1 Komise pro vypracování Litevských Statutů.....	12
1.3.2 Zdroje Prvního statutu	13
1.4 Historický vývoj Litevských statutů z roku 1566 a 1588	14
1.4.1 Historický vývoj Litevského Statutu z roku 1566.....	14
1.4.2 Historický vývoj Litevského statutu z roku 1588.....	19
2 Popis systematiky vybraných odvětví práva v rámci Litevských statutů .	24
2.1 Základní struktura Statutu z roku 1529 a vybrané instituty ústavního práva	24
2.2 Vybrané instituty Občanského práva ve Statutu z roku 1529.....	27
2.3 Vybrané instituty rodinného a dědického práva ve Statutu z roku 1529 ..	28
2.4 Vybrané instituty závazkového práva ve Statutu z roku 1529.....	29
2.5 Vybrané instituty trestního práva ve Statutu z roku 1529.....	30
2.5.1 Pojem trestného činu, nutné obrany, úmyslu a jiné ve Statutu z roku 1529	31
2.5.2 Druhy trestných činů a trestů ve Statutu z roku 1529.....	32
2.6 Vybrané instituty procesního práva ve Statutu z roku 1529	33
2.6.1 Dokazování podle Litevského statutu z roku 1529.....	35
2.7 Změna systematiky Litevského Statutu v pozdějších redakcích.....	36
2.7.1 Změna systematiky v Litevském Statutu z roku 1566.....	36
2.7.2 Změna systematiky v Litevském Statutu z roku 1588.....	38
3 Postavení Litevských statutů v historickém kontextu středověké Evropy	41

3.1 Původ práva obsaženého v Litevských statutech	41
3.2 Statuty v kontextu východoevropských právních památek.....	43
Závěr.....	50
Resumé	53
Резюме.....	55
Použité prameny	57

Úvod

Jistě není pochyb o tom, že právní historie je pro zkoumání práva a jeho zdokonalování velmi důležitým pramenem. Historie nám dovoluje zkoumat právní prameny již zaniklých států a zjišťovat, kde mohla jejich právní úprava být pokrokovější než naše, ať už v kontextu historickém či v dnešním moderním světě. Relativní neprobádanost pramenů práva východní Evropy je pravděpodobně jedním z důvodů, proč je téma Litevských statutů tolik zajímavé z hlediska právní historie. Jako právní historici musíme zkoumat nejen, jakým způsobem upravoval ten či jiný právní pramen právní úpravu v daném historickém období, ale také okolnosti jeho přijetí a také jakým způsobem daný pramen formoval právo v daném státě a jeho okolí. Aktualita tématu spočívá v tom, že poznávání nových dříve neprobádaných oblastí může být klíčové pro další formování právníka jako specialisty. Právo se neustále vyvíjí, mění a formuje a je tedy důležité hledat souvislosti mezi aktuálními záležitostmi a historickými událostmi.

Tématem této diplomové práce jsou Litevské statuty z let 1529, 1566 a 1588. Vzhledem k historické a zeměpisné vzdálenosti pro území našeho státu nemá toto téma a tento historicko-právní dokument takovou hodnotu, jakou by mohl mít například pro území dnešního Běloruska, Ruska, Litvy a jiných států. Mým cílem v této práci nebylo podat podrobný výklad o Litevských statutech, jelikož taková práce by jistě přesahovala rámec práce diplomové. Rozhodl jsem se, zaměřit a přiblížit jednotlivé nejzajímavější části a instituty Litevských statutů. Velkou pozornost v práci věnuji historickým aspektům vzniku Litevských statutů a událostem, které provázely jejich vznik, neboť vnímám historii jako zrcadlo, které nám může dopomoci k rozpoznání chyb v novodobé právní úpravě nebo k nalezení inspirace pro to jak by mohlo právo vypadat, jako tomu je například u římského práva, neboť dodnes instituty založené římskými právníky a státníky využíváme v institutech občanského práva.

Dále se v práci snažím popsat systematizaci Litevských statutů a vybrané oblasti a instituty práva, které se ve Statutech objevují. Nakonec jsem se snažil přiblížit historický kontext, respektive vliv zahraničních právních systémů na Litevské statuty, ale také vliv Statutů na zahraniční práva a jejich kodifikace. Snažím se zaměřit především na okolnosti a podmínky vzniku Prvního Statutu,

jelikož následující Statuty vychází právě z něj. Jako jediný byl také První statut přeložen do ruštiny, což může být pro potenciální čtenáře určitou výhodou.

Vzhledem k tomu, že se jedná o území Litevského velkoknížectví, které bylo velkým státem a ten v sobě zahrnoval spousty různých národů východní Evropy, tak drtivá většina pramenů a obecně učenců a jejich děl, které se tímto tématem zabývají, pochází ze států jako jsou Rusko, Ukrajina, Litva, Bělorusko a jiné.

Jak podotkl pan JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D. ve svém článku z roku 2016 s názvem „Statut litevský aneb téma pro diplomanty“ - *Ubezpečuji se znovu a znovu v souvislosti s přípravou a absolvováním přednášky o právních dějinách Pobaltí do roku 1917 o tom, že sovětský režim měl ze svého pohledu mnoho závažných důvodů, proč záměrně upozadit dějiny polsko-litevské, které v sobě po dobu rozkvětu státu Rzeczpospolita teritoriálně zahrnovaly mimo jiné i Bělorusko a Ukrajinu.*¹

Tento pohled na problematiku věci mi přijde zajímavý, souhlasím s ním a domnívám se tedy, že sovětský režim opravdu měl mnoho důvodů upozadovat dějiny z období Litevského statutu, protože to byl právní pramen takto pokrokový (jak ostatně ukáže tato práce) a právní nástupci Litevského velkoknížectví mají mnoho důvodů být hrdí na tuto právní památku a zkoumat ji hlouběji. Všechna zmíněná fakta spolu nesou pro čtenáře jednu komplikaci – porozumění této práci silně závisí na znalosti historických souvislostí dané oblasti (,které se v práci ovšem snažím alespoň trochu nastínit,) a na znalostech jazykových a to ukrajinského, ruského nebo běloruského jazyka, neboť velké množství terminologie a citací jsem byl nucen ponechat v původním znění. Pokouším se ale přiblížit význam některých pojmů nebo pasáží z Litevských statutů, ale i přesto bych rád čtenáře této práce varoval před přítomností četného množství pojmů v azbuce nebo cyrilici, a tedy minimální znalost azbuky považuji pro čtenáře za nezbytnou.

---

¹ STANISLAV BALÍK. Statut litevský aneb téma pro diplomanty. [Online] Právní rádce, 10.07.2016. 10.07.2016 [cit.16.02.2018]. Dostupné z: <https://pravniradce.ihned.cz/c1-65463330-statut-litevsky-aneb-tema-pro-diplomanty>

Struktura diplomové práce

Struktura této práce je dána metodikou zkoumání historických právních pramenů. V úvodní kapitole se zabývá pojmem, Litevských statutů z let 1529, 1566, 1588, historií těchto dokumentů a okolnostmi, které panovaly kolem jejich vytvoření a schválení. V další části se zabývám systematikou a vybranými právními odvětvími v rámci Litevských statutů, jedná se o subjektivní výběr nejzajímavějších institutů a zákonů. V závěrečné části práce se zaměřuji na vliv zahraničních právních pramenů na obsah a vznik Litevských statutů, ale také vliv Statutů na zahraniční prameny jako je například ruský Suděbnik z roku 1550. Také se snažím upozornit na podobnosti mezi Statuty a různými právními prameny.

1 Historické aspekty vzniku a vývoje Litevských Statutů

1.1 Společné aspekty Litevských statutů

Statuty Velkého knížectví litevského (nebo-li Litevské statuty) jsou tři různé dokumenty, které vytvářely právní osnovu práva používaného v Litevském velkoknížectví, a byly přijaty v letech 1529, 1566 a 1588. V samotném jádru se od sebe jednotlivé redakce neliší, ale v některých aspektech, především v rozsahu právní úpravy a v systematicce tam rozdíly nalézt lze. Stejně jako se lišily realie existence a život v Litevském velkoknížectví na začátku a na konci 16. století.

V 14. až 15. Století je Litevské velkoknížectví velkým státním útvarem, do kterého spadala území dnešního Běloruska, jihozápad dnešního Ruska až do Kursku a Smolensku, většina Ukrajiny, Pobaltí a Moldávie. Podle slov T.O. Дидыч (T.O. Didich) a О.И. Чаплюк (O.I. Chaplyuk), bylo Litevské velkoknížectví svým způsobem konfederací, kde jednotlivá údělná knížectví Litvy, Běloruska a Ukrajiny byla ve spojeneckých vztazích s centrální mocí Velkoknížete a na svém území byla absolutními feudálními vládci. Svéráznost tohoto státního útvaru se také projevovala v tom, že jeho hlavní součástí byla území staroběloruských a staroukrajinských zemí, knížectví se společnými tradicemi, kulturou a pravoslavnou vírou.²

V období mezi přijetím Prvního statutu a dalších aktů v roce 1566 a 1588 se v Litevském velkoknížectví stalo velké množství důležitých událostí. Například v roce 1569 byla vytvořena Lublinská unie, která znamenala, že Litevské velkoknížectví se spojilo s Polským královstvím a vznikl tak federativní státní útvar, kterému říkáme Rzeczpospolita neboli Polsko-Litevská Unie nebo také „Republika obou národů“. Dále v polovině 16. století ztratilo Litevské

---

² Дидыч Т.О., Чаплюк О.И. Статут 1529 г. как результат правообразования в Великом Княжестве Литовском (историко-правовой аспект) // Статут Вялікага княства Літоўскага 1529 года – падмурак развіцця беларускай дзяржаўнасці і канстытуцыйналізму (да 480-годдзя прыняцця): Сб. прац. – Мінск: Беларус. дзярж. у-нт., 2009. – С. 57.

velkoknížectví okolo třetiny svého území v důsledku válečných tažení ze strany Moskevského knížectví.

Litevské velkoknížectví se neměnilo jenom zvenčí, ale také uvnitř tohoto státního útvaru probíhaly změny, a to nejen na státní úrovni, ale i na úrovni obyčejného obyvatelstva a jejich poměrů. To vyvolávalo potřebu změn a přehodnocení základů práva. Z tohoto důvodu jsou tři Litevské statuty různé dokumenty. Při zkoumání jejich obsahu je nutné si uvědomovat, že ustanovení, která se v nich nachází jsou aplikovatelná pouze pro tu danou dobu, nelze prostě říkat „Litevský statut“. Je nutné vždy konkretizovat o jaký Statut se jedná a tím pádem specifikovat i jeho obsah.³

Dále můžeme zkoumat „Litevský statut“ ve veřejno-politickém kontextu středověké feudální Evropy 15. – 16. století v době, jak poznamenává В.И. Пичета (V.I. Picheta), v určitém stádiu sociálně-ekonomického a politického vývoje feudální společnosti je kodifikace feudálního práva nevyhnutelná a nutná.⁴

V tomto kontextu je možné mluvit o Statutu jako o jediném fenoménu právní reality, aktu kodifikace feudálního práva Litevského velkoknížectví. V podobných případech se používají termíny „Litevský statut“⁵ nebo „Litevské statuty“.⁶

Takže právní postavení Statutu je akademiky definováno jednoznačně. Nahlíží se na něj jako na akt kodifikace práva Litevského velkoknížectví. Pro adekvátní zhodnocení a uchopení právní podstaty Litevských statutů v rámci této diplomové práce je nutné se zaměřit - za prvé na veřejno-politické a právní

---

³ Савченко Д.А. Охрана политического строя и безопасности государства от преступных посягательств по Литовскому статуту 1566 г. // Вестник Томского гос. ун-та. Право. - 2013. - №4 (10).

⁴ Пичета В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскаса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. – С. 15.

⁵ Баженова Т.М. Изучение Литовского статута в российском правоведении (XIX - начало XX в.) // Гісторыя і сучаснасць: беларуская дзяржаўнасць ва ўсходнееўрапейскім цывілізацыйным кантэксце: зборнік навуковых прац, прысвечаных 90-годдзю з дня нараджэння прафесара І. А. Юхо. – Мінск, 2012.

⁶ Бардах Ю. Литовские статуты – памятники права периода Возрождения // Культурные связи народов Восточной Европы в XVI в.: Проблемы взаимоотношений Польши, России, Украины, Белоруссии и Литвы в эпоху Возрождения: сб. ст. / Под ред. Б.А. Рыбакова. – М.: Наука, 1976.

předpoklady a podmínky přijetí Prvního statutu a za druhé také samotná historie vzniku Statutu, jeho obsah a nakonec i právní prameny, ze kterých vycházel.

1.2 Historické okolnosti a předpoklady vzniku Statutu z roku 1529

Obsah Litevského statutu z roku 1529 je odrazem právní kultury, historických podmínek a specifiky právních vztahů v Litevském velkoknížectví. V určitém bodě vývoje těchto vztahů vládnoucí vrstva ve všech státech tehdejší feudální Evropy se snažila upevnit své postavení a ochránit si svá privilegia v kodifikačních aktech. Vyšší šlechta Litevského velkoknížectví nebyla výjimkou. Avšak doba a podmínky, během kterých byla prováděna kodifikace práva Litevského velkoknížectví, v porovnání s jinými kodifikacemi zemí západní Evropy, Polska a Moskevského státu má odlišné rysy.

Veřejno politické předpoklady přijetí Litevského statutu z roku 1529 byly úzce spojeny s ekonomickými vztahy uvnitř Litevského velkoknížectví. Na konci 15. až do první čtvrtiny 16. století proběhlo několik mimořádných změn. Magnáti („Магнаты“)⁷, kterým patřilo více než polovina veškeré půdy ve státě a představovali značnou sílu jak v ekonomickém, tak i v politickém smyslu. Nejvyšší aristokracie měla ve společnosti dominantní postavení, vlastnila obrovské množství půdy a měla ve svých rukou soudní a vladní složky, což logicky vyvolávalo ostré protikroky ze strany představitelů nižší šlechty, která chtěla oslabit postavení magnátů a vyrovnat se jejich postavení.

Díky privilegii (привилею)⁸ z roku 1477 Velkokníže litevský začal být kompletně finančně závislý na feudální šlechtě. Vzhledem k tomu, že sběr peněžité daně takzvané „serebšiny“ („серебщина“) se díky tomuto privilegii proměnila z pravidelného příjmu Velkoknížete ve výjimečný nástroj finanční

---

⁷ Magnáti – byli částí šlechty, představitelé nejvíc majetných, vlivných a starých rodů. Také vlastnili nejvíce půdy.

⁸ Byla listina, kterou knížata a králové v Polsku a ve Velkém knížectví litevském, darovali jednotlivcům nebo celým stavům. V podstatě sloužila jako ochrana a potvrzení práv a privilegií.

politiky (přesněji toto privilegium osvobodilo stav majitelů půdy od každoročního výběru serebšiny).⁹

Stejně jako v jiných státech Evropy, kodifikace zákonodárství je jedním z hlavních bodů v programu šlechty v boji za upevnění svého postavení a za svá práva. V 15. století v Litevském velkoknížectví končí období feudální rozdrobenosti a centrální vládní složka upevňuje své postavení. Právní normy Ruské pravdy¹⁰ a oblastních a celostátních privilegií neodpovídaly novým ekonomickým, sociálním a politickým právním vztahům, které vznikaly. Jak jsem již podotkl výše, v tomto popisovaném období byly kodifikační tendence velmi rozšířené. Jako příklad můžeme uvést kodifikaci v Čechách v roce 1500 (Vladislavské zřízení zemské) nebo Statut Łaskiego z roku 1506, což byla první kodifikace práva v Polském království. Ve všech těchto případech se kodifikační snahy neomezily pouze sepsáním obyčejového práva, které se do té doby používalo během soudních procesů. Právo se systematizovalo a začaly se přidávat další prvky, které vyjadřovaly zájmy vládnoucí vrstvy nebo těch sociálních vrstev, které v té době měly dominantní postavení nad ostatními. Všechny tyto prvky byly spojeny s novým přístupem státu k právu, to jest měla se zvyšovat autorita státu nebo jeho hlavy. Právo začalo být základním kamenem společnosti a mělo platit pro všechny stejně, včetně nejvyšších vládnoucích vrstev. S narůstajícím upevňováním státní svrchovanosti se zvyšovala snaha o vytvoření fixovaného nebo-li psaného práva.¹¹

Některá běloruská a ukrajinská území si zachovala svá specifická privilegia a práva, která byla zakotvena v „oblastních privilegiích“ („областные привилегии“). Ale všeobecná šlechtická privilegia, která platila pro všechny majitele půdy v Litevském velkoknížectví, vytvářela podmínky pro vytvoření jednotného feudálně-šlechtického práva v kodifikaci práva, na které měla stejný zájem jak litevská, tak i bělorusko-ukrajinská šlechta. Tím spíš, když všeobecné

---

⁹ Пичета В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскаса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. – С. 13.

¹⁰ Комплекс русских правовых праменů z 11. столеті.

¹¹ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 1: Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. - Одеса: Юридична література, 2002. – С. 18.

šlechtické právo je nezbavovalo těch místních privilegií a výhod, které šlechta požívala díky „oblastním privilegiím“¹²

Mezitím právní normy, které poskytovala Ruská pravda, oblastná privilegia a jiné normativní akty, které byly přijaty dříve, vůbec neodpovídaly těm podmínkám a vývoji ve státě, ve kterém panovaly. A to převážně v oblasti ekonomiky, která potřebovala pevně ustanovené mantinely právních norem pro řešení problémů jako jsou například dědictví, vlastnictví půdy a obchodní transakce.

S vývojem psaného práva a jeho následnou systematizací, vznikla potřeba určit, jaké normy chování podléhají úpravě zákona a jaké chování normám vycházejících z morálky a víry. Vznikla potřeba ve speciálním stavu účenců – právníků, kteří měli za úkol vytvořit určitý systém kvalifikace norem chování.

Na začátku 16. století neexistovala v Evropě jednoznačná definice pojmu právo. Pokud se mluvilo o právu, tak právníci té doby uváděli, že musí sloužit spravedlnosti a pořádku ve společnosti. Později jeden z tvůrců Statutu z roku 1588 Lew Sapiega (Лев Сапега) poznamenal, že kromě upozornění, jaké chování je protiprávní, musí zákon také definovat kompetence a pravomoci výkonných osob včetně vládců, který musí vykonávat svoji moc pouze v hranicích určených takovým zákonem, což, jak víme, je standartní princip práva v dnešním moderním světě.¹³

Jakýmsi budíčkem před kodifikací práva v Litevském velkoknížectví v 16. století nebyly jenom změny ve společnosti a všeobecná nálada, ale také přijetí několika konkrétních kroků. Prvním krokem pro systematizaci práva bylo v polovině 15. století přijetí Suděbniku¹⁴ Velkého knížete Kazimíra z roku 1468, který byl postaven na základech z Ruské pravdy, privilegií a obyčejovém právu. Ve výsledku tato kodifikační práce nebyla dostatečně efektivní ve svých úkolech vzhledem k tomu, že v Suděbniku se

---

¹² Пичета В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под ред. акад. К.И. Яблонска. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. – С. 13.

¹³ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 1: Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. - Одеса: Юридична література, 2002. С.19.

¹⁴ Sborník zákonů

hlavně řešily otázky vztahů v oblasti trestního a trestněprocesního práva. Mezitím všechny ostatní právní odvětví zůstala nadále neregulována a pokud regulována byla, tak závisela na místních právních obyčejích. Takže Suděbník z roku 1468 nebyl schopen plnohodnotně zajistit právní regulaci ve státě¹⁵ a nutnost kodifikace byla nadále pocíťována jak vládci, tak i šlechtou. Takto velký kníže Alexandr, když předával listiny potvrzující privilegia Volynské země, zdůrazňoval, že tento akt má pouze dočasnou povahu a řekl: „*dokud práva statutu v naší zemi neustanovíme*“.¹⁶ Alexandr doufal, že „*teprve tehdy všechny naše země jedno právo budou míti a podle jednoho statutu/práva souzení budou*“.¹⁷¹⁸

Avšak nějaké větší snahy ze strany vládnoucích vrstev Litevského velkoknížectví, aby se splnily tyto vize, nikdy provedeny nebyly. A z těchto důvodů tedy i otázka kodifikace se nikam nehnula. Následně se oficiálně znovu objevila až na Vilenském¹⁹ sejmu²⁰ v roce 1514, kde se ale díky sabotážním snahám magnátů podařilo kodifikaci oddálit. Na sejmu v Grodnu v roce 1522 se stavy znovu obrátily na vládcce s prosbou o vydání písemných zákonů. A teprve zde na sejmu v Grodnu velký kníže Zikmund vydává příkaz o vytvoření písemného svodu zákonů, ale opět sněm nesouhlasil se všemi normami, které v sobě zahrnoval tento projekt psaného práva. V roce 1524 se projekt opraveného Statutu opět probíral na sejmu v Brestu. Celý tento proces trval přibližně čtyři roky, kdy se Statut probíral na různých sejmech, a teprve na Vilenském sejmu v letech 1528 až 1529 se schvaluje jako oficiální psané právo Litevského velkoknížectví a stavá se platným právem pro celé území tohoto státu.²¹

---

¹⁵ Дидыч Т.О., Чаплюк О.И. Статут 1529 г. как результат правообразования в Великом Княжестве Литовском (историко-правовой аспект) // Статут Вялікага княства Літоўскага 1529 года – падмурак развіцця беларускай дзяржаўнасці і канстытуцыйналізму (да 480-годдзя прыняцця): Сб. прац. – Мінск: Беларус. дзярж. у-нт., 2009. – С. 59.

¹⁶ „Пока права статута в отчизне нашей не уставим“

¹⁷ „Тогда вси земли наши одного права держати мають и одним правом сужены будут podle статуту“

¹⁸ Пичета В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскаса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. –С. 17.

¹⁹ Tehdejší název pro dnešní Vilnius.

²⁰ Synonymum slova sněm, Polsko má dodnes sejm – dolní komora parlamentu.

²¹ Пичета В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскаса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. –С. 18.

1.3 Proces vypracování Litevského statutu z roku 1529

1.3.1 Komise pro vypracování Litevských Statutů

O samotném procesu vypracování Litevského statutu z roku 1529 toho není moc známo. Proto nemáme možnost plně sepsat historii vzniku Statutu z roku 1529 a boj, který kolem něj byl sváděn.²² Je známo, že Statut byl připravován po dobu sedmi let speciální komisí, která byla vytvořena z iniciativy sejmu a kterou schválil Velkokníže. Dále se tvrdí, že hlavní redakční komisi vedl vojvoda Vilenský a kancléř Litevského velkoknížectví Albertas Goštautas. Bohužel nemáme žádné informace o tom, kdo byl členem této komise a jak se tato komise vytvářela. Běloruští akademici se domnívají, že se možná na vypracování Statutu podílel František Skoryna, a to z toho důvodu, že se jeho myšlenky a názory, které měl o právu, dají najít ve Statutu. Mezitím ve Vilnu, kde byl Statut sepisován, otevřel Skoryna první tiskárnu ve východní Evropě a začal vydávat knihy ve staroběloruštině.²³

Otázka přesného data vydání Prvního statutu není taktéž plně objasněna. Jednotný konsensus v akademických kruzích totiž neexistuje. Podle Ф. И. Леонтовиче (F.I. Leontovich), byl vydán na Vilenkém sněmu 17. listopadu v roce 1529. Nicméně se dochovala listina od krále Zikmunda z 29. září 1529 o počátku platnosti nového práva a statutu.²⁴ Mezníkem pro platnost nového práva bylo právě 29. září 1529, kdy ze zmíněné listiny vyplývá, že statut byl schválen nikoliv 17. listopadu, ale 29. září před vydáním výše uvedené listiny²⁵

Dále je nevyjasněna otázka, zda-li byl Statut z roku 1529 vytisknut nebo byl platný pouze v podobě rukopisných „zápisů“(списков).²⁶ Odkazující na И. Новицкого (I. Novickyj), пан Ф.И. Леонтович poznamenává, že První statut

---

²² Пичета В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскаса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. –С. 17.

²³ Саўко М.П., Бобер М.А., Карнацкая В.І. Культура беларускага народа. Вучэбны дапаможнік. – Мн., БГМУ, 2003. – С. 44.

²⁴ „С какога всякия справы в государстве должны вершиться новым правом и Статутом“

²⁵ Леонтович Ф.И. Спорные вопросы по истории русско-литовского права. – СПб., 1893. – С. 6.

²⁶ Список/ыпісок – je odněkud opsaný text a nebo také dokument, který obsahuje takový text, v podstatě poznámky.

mohl být vytisknut. Za prvé v listině od Krále Zikmunda o vydání Statutu byl dán slib o vytištění slíbeného dokumentu, za druhé existují dokumentované zdroje, které poukazují, že v Litvě měl platit „drukováný“ (друкованный) což znamená vytištěný. Tuto informaci můžeme najít v jednom z bezesporu oficiálních aktů z roku 1552. V popisu Žitomirského hradu, který byl sestaven v roce 1552 na příkaz krále Zikmunda II. Augusta, můžeme najít pasáž: „*Пожитки замковые: вина и пересудь водлугь Статуту друкованого*“²⁷.

Avšak В. И. Пичета přímo říká, že Statut z roku 1529 nikdy vytištěn nebyl. Ve svém nikdy nedokončeném článku říká následující: „*Statut 1529 roku, nikdy neбыл вытиštěн. Всеchny domněnky выжádřенé И. Новицким о том, že Statut 1529 roku был вытиštěн немајі s největší pravděpodobností žádné реálné základy. Statut был rozprostrанěn в многоčetných записках а opisech což vysvětлује прощ неexistuje jednotná redakce Statutu а existuje několik verzі...*“²⁸

Jak vidíme z toho, co je vykládáno ve vědecké literatuře, neexistuje konsensus a ani tolik informací ohledně prvního Statutu. I přesto, všeobecné schéma podmínek a důvodů pro vznik Statutu dohledat možné je.

1.3.2 Zdroje Prvního statutu

Dalším důležitým bodem je otázka o zdrojích Prvního Statutu. Tento problém je už dávno ve středu pozornosti specialistů a akademiků, což tvrdil В.И. Пичета, ale i přesto není tento problém či otázka plně vyřešená.²⁹ Nutno dodat, že ran Пичета tyto slova napsal v 50. letech minulého století, a od té doby se objevilo mnoho zajímavých prací na téma Litevských Statutů, převážně tedy během sovětské éry popřípadě na území států vzniklých po rozpadu sovětského svazu. Avšak nadále tato otázka není plně vyřešena.

Podle Т.О. Дидыч а О.И. Чаплюк, tvorba práва в Литевském

---

²⁷ Леонтович Ф.И. Спорные вопросы по истории русско-литовского права. – СПб., 1893. – С. 7.

²⁸ Пичета В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскиса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. . – С. 19.

²⁹ Пичета В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскиса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. . – С. 21.

velkoknížectví měla relativně primitivní charakter a z větší části to byl process recepce obyčejů, které se vytvořily historicky a odráželi specifiku vztahů a zájmů různých vrstev obyvatelstva³⁰.

Nemůžeme však tvrdit, že celý Statut 1529 roku byl postaven na konsolidaci právních obyčejů i když i to mělo své místo. V Litevském velkoknížectví byl vytvářen systém práva principem, kterým mělo být civilizované psané právo formováno a to vyžadovalo od zákonodárce velkou míru právního myšlení a obecného vzdělání. Kodifikátoři vyřesili celou řadu složitých teoretických a praktických otázek v duchu renesanční doby. Vytvořili jediný platný písemný svod zákonů, generalizovali a doplnili již platné normy obyčejového práva litevského, ukrajinského a běloruského progresivními myšlenkami, které měly vliv na všechny další kodifikační práce 16. století jak v Litevském velkoknížectví tak i v jiných státech. Obecně platí, že mezi zdroje Statutu z roku 1529 patřily především normy ruského práva – Ruské Pravdy, ale můžeme přiznat, že na obsah Statutu měla vliv i západní právní kultura a tradice, konkrétně můžeme jmenovat právo německé a polské, kdy ve výsledku se jednalo o recepce norem římského práva. Podrobnější výklad na toto téma je možné nalézt v třetí kapitole této práce.

1.4 Historický vývoj Litevských statutů z roku 1566 a 1588

1.4.1 Historický vývoj Litevského Statutu z roku 1566

Razantní sociálně – politické změny na území Litevského velkoknížectví už v polovině 16. století vyžadovaly změny v zákonodárství. Růst a hromadění feudálního majetku šlechty prohlubovaly sociální propast mezi různými vrstvami obyvatel. Rolníci přicházeli o svoji půdu a začala se objevovat reformátorská hnutí, s čímž souvisela vrůstající role obyčejných občanů. V politické aréně vyšší aristokracie ztrácela svůj vliv a moc, a zvětšovala se role nových velkých feudálů,

---

³⁰ Дидыч Т.О., Чаплюк О.И. Статут 1529 г. как результат правообразования в Великом Княжестве Литовском (историко-правовой аспект) // Статут Вялікага княства Літоўскага 1529 года – падмурак развіцця беларускай дзяржаўнасці і канстытуцыяналізму (да 480-годдзя прыняцця): Сб. прац. – Мінск: Беларус. дзярж. у-нт., 2009. – С. 62.

jako byli Sapiehové, Radziwillové a jiní. Na rozdíl od dob Kyjevské Rusi privilegovanost se formovala v rámci vojensky povinné vrstvy obyvatel, ve které se nacházely různé sociální elementy. Na konci 15. století se šlechtický stav začal oddělovat jako prestižní a aristokratizace institutu vojenské služby začala omezovat přístup představitelům jiných sociálních vrstev k této službě. Na vrcholu ve státě byla knížata, o stupeň níže pak bojarové-votčiny³¹, kterým se říkalo „páni“³² („паны“). V literatuře se zdůrazňuje, že se na ukrajinském území užíval titul „gospodin“³³ („господин“). Tento titul nezávisel na rozměrech vlastněné půdy nebo na vysokém osobním statusu, ale na vlastnictví votčiny (nezáleželo ale na její velikosti). Tito páni vytvářeli kruhy lokální elity, která držela v rukou místní správu. Statut z roku 1529 nazýval tuto elitu „páni-šlechta“³⁴ („паны-шляхта“). Toto bychom mohli nazvat ekonomickou částí aristokracie. Existovala další část a té se říkalo „bojarstvo“³⁶ („боярство“), a vzhledem k tomu, že tato část byla základem vojska, tak se i vojenské službě přezdívalo bojarská služba. Následně se i této části obyvatelstva začalo říkat „шляхта“³⁷.

Z výše napsaného vyplývá, že se historickým vývojem uvnitř vládnoucí třídy vytvořily na území Litevského velkoknížectví dvě skupiny - vládnoucí magnátský vrcholek a řadová nižší šlechta. Svá politická práva, garance dědičného vlastnictví, osvobození od daní mohla šlechta získávat pouze v konfliktech s dominantními magnáty. Podobná situace je charakteristická pro většinu středověkých států. Například v Moskevském státě probíhal ostrý boj mezi vyšší a nižší šlechtou až do roku 1714, kdy byly plně zrovnoprávněny na příkaz Petra I. Velikého „Указом о единаследии“³⁸ (právní akt z roku 1714).

---

³¹ Od slova votčina, což byl svobodný dědičný pozemkový majetek

³² Překládáno jako „páni/panstvo“.

³³ Též překládáno jako pán.

³⁴ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 2: Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова.- Одеса: Юридична література, 2003. – С. 4.

³⁵ Volně bych přeložil jako panská šlechta

³⁶ Od slova „bojar“

³⁷ Překládáno jako šlechta

³⁸ В.О. Ключевский, Курс русской истории в 5 частях [Online]. СПб Dostupné z: <http://www.kulichki.com/inkwell/text/special/history/kluch/kluch62.htm>

V Litevském velkoknížectví tento boj vyvrcholil během let před Lublinskou unií v roce 1569. Z tohoto důvodu vznikla potřeba nějakým způsobem plně upravit zákonodárství ohledně osobních a politických práv šlechty, která spolu se svým monopolem na osobní vlastnictví půdy a na účasti v centrálních a místních orgánech vlády měla exkluzivní postavení mezi jinými stavy a sociálními skupinami na území Litevského velkoknížectví. Statut 1529 už těmto požadavkům neodpovídal a nevyhovoval. Tím pádem v roce 1544 na sejmu Brestu šlechta požadovala vnesení změn do Statutu z roku 1529 či přijetí Statutu zcela nového.³⁹

Avšak teprve v roce 1551 Zikmund II. August slíbil sestavení desetičlenné komise pro upravení Statutu z roku 1529. V komisi bylo 5 katolíků a 5 pravoslavných. Ještě na sejmu v Brestu bylo stanoveno, že bude vybráno 5 osob zákona římského a 5 osob zákona řeckého.⁴⁰ Takové řešení mluví o tom, že v té době existoval jakýsi smír a náboženská tolerance mezi stoupenci katolické a pravoslavné víry. Ovšem Т.И. Довнар (Т.И. Dovnar) takový smír a rovnoprávnost zpochybňuje a tvrdí, že prvotně byla komise složena pouze ze stoupenců katolické víry a církve, ale ani ti nebyli s přípravou nového Statutu spokojeni. Т.И. Довнар dochází ve svém textu k závěru, že při sestavování Statutu z roku 1566 hlavní role patřila představitelům „больших имен“⁴¹, což nebyli ani katolíci ani pravoslavní, ale „kacíři“ – protestanté. Byli to Nikolaj Radziwill Černý (Николай Радзивилл Черный) a Ostafi Wollowicz (Остафий Волович). Stoupenci katolické církve se snažili do nového Statutu zahrnout normy, které by zajistili dominantní postavení katolického duchovenstva a církve a usilovali o vydání Statutu kromě v tehdejší běloruštině taktéž v latině, ale jejich snahy byly zmařeny. Hlavním vedoucím práce nad novým Statutem byl politik, státník, vévoda vilénský, kancléř Litevského velkoknížectví, maršálek zemský, starosta brestký Nikolaj Radziwill Černý, kterého jsem výše již zmiňoval. Měl na starosti přípravu i jiných právních

---

³⁹ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 2... – С. 4.

⁴⁰ Леонтович Ф.И. Спорные вопросы по истории русско-литовского права. – СПб., 1893. – С. 8.

⁴¹ Překládáno jako velkých rodů, doslova „velkých jmen“

aktů jako příklad mohu uvést administrativně soudní reformu v letech 1564-1566.⁴²

Dalším důležitým účastníkem práce nad novým Statutem, kterého jsem již také výše zmínil, byl Ostafi Wollowicz. Byl to velmi vzdělaný státní činitel, v mládí studoval v zahraničí, aktivně zastával politiku svobody vyznání a ochrany státní suverenity Litevského velkoknížectví, což se nakonec projevilo i ve finální podobě Statutu z roku 1566.⁴³ Většina členů této komise měla teoretické znalosti a obsáhlou praxi práce na soudech.

Dále je nutné zmínit, že 16. století bylo pro Litevské velkoknížectví obdobím velkého kulturního růstu a rozvoje, což se nemohlo neprojevit i v zákonodárné praxi. Myšlenky renesance a humanismu, reformace, která započala v Litvě během 50. let 16. století se jednoduše musely nějakým způsobem projevit v novém Statutu. Značnou roli v kodifikačních procesech začala hrát nauka práva. Objevilo se velké množství státních činitelů, kněží a obecně vzdělaných lidí v oblasti práva. Postupně se začala formovat jakási doktrína práva, která začala být jeho důležitou součástí a pramenem. Za pomoci úsilí státníků z Litevského velkoknížectví, kteří studovali na nejlepších univerzitách tehdejší Evropy, se podařilo oddělit právo světské od práva duchovního, což se opět odrazilo ve finální podobě Statutu z roku 1566.

Před komisi byl postaven úkol přehodnotit a vylepšit starý První statut: *„сесь статут добра обачити и разважити и выразумети то, чого бы потреба была прибавити альбо убавити, альбо отменити; - то они маюць достаточне списати и на другом прышлом сойме маюць перед его королевскою милостью и теж перед их милостью паны радами и перед всеми нами оказати“*.⁴⁴ Během práce nad textem nového Statutu komise zároveň připravovala normativní akty, které měly všeobecný charakter a které se měly osnovou budoucího Statutu. Tímto způsobem bylo v roce 1563 přijato privilegium, které vyrovnávalo práva katolické a pravoslavné šlechty.

---

⁴² Доўнар Т.І. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года / Рэдкал.: Т.І. Доўнар [і інш.]. – Мінск : Тэсей, 2003. – С. 13

⁴³ Доўнар Т.І. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года... – С. 12.

⁴⁴ Доўнар Т.І. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года... – С. 12, 13.

V roce 1565, po vytvoření „újezdních sejmíků“ („уездных сеймиков“)⁴⁵, přešla do rukou šlechty fakticky veškerá místní správa. Největším změnám podlehl soudní systém, nejprve na sejmu v Bielsku v roce 1564 se museli páni-magnáti zřítí svých výlučných práv v soudech. Soudní reforma v roce 1564-1566 zavedla jednotnou soustavu soudů pro území Litevského velkoknížectví. Ve spojení se vznikem zemských soudů poprvé v historii byl zákonodárnou cestou vytvořen rámec pro volené (a oddělené od výkonné moci) soudní orgány pro šlechtický stav. Zavedení zemských soudů mělo za následek vytvoření další kategorie soudců, pro které jejich činnost začala mít profesní charakter. Všechny tyto informace poukazují na vysokou úroveň právní kultury ve státě, což se opět nemohlo nepromítnout do podoby nového Statutu.

Kodifikační komise pracovala nad novým Statutem zhruba 15 let. První redakce nového statutu byla schválena 21. prosince 1565 na sejmu ve Vilnu. V platnost Druhý statut vešel v roce 1566. Základem pro nový Statut se logicky stal starý Statut z roku 1529, jehož normy byly přepracovány tak, aby je bylo možné zakomponovat do Statutu nového. Největší snaha byla vynaložena na zachování podoby norem, které vycházely z obyčejového práva. V Prvním i Druhém statutu měly právní obyčeje stále silné postavení. Dalšími zdroji byla soudní a administrativní praxe, sejmy a rozhodnutí velkoknížecího soudu. Akademici, kteří Statut z roku 1566 blíže zkoumali, upozorňují na vliv římského, byzantijského, polského a magdeburského práva.⁴⁶

Jak jsem již výše poznamenal, během let od vydání prvního Statutu se silně vzrostl vzájemný kulturní vliv mezi Evropou a Velkoknížectvím litevským. Jak poznamenává pan И.А. Сороковик (I.A. Sorokovik), v normách Statutu z roku 1566 je poznat, že se jedná o recepci práva římsko-německé právní větve, což není překvapivé vzhledem k vazbám, které měli „Litevci“ na státy Evropy a jejich možnost se touto cestou seznámit se západní právní kulturou. Dále lze také

---

⁴⁵ Újezdné sejmíky/sněmy – regionální sněmy „poslanců“ ve Velkoknížectví litevském

⁴⁶ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 2... – С. 6.

zmínit to, že šlechtická mládež velmi často studovala na zahraničních univerzitách.⁴⁷

Základem pro recepci zahraničního práva posloužily i dohody o unii mezi Litevským velkoknížectvím a Polským královstvím. Není tedy nutné zkoumat, odkud se vzaly polské právní a administrativní instituty na území Litevského velkoknížectví. И.А. Сороковик přichází s myšlenkou, že zejména právo ruských zemí (běloruských, ukrajinských), které se staly součástí Litevského velkoknížectví, tvořilo základní kámen a osnovu Statutů. Ovšem i zde se daly pozorovat prvky přejatého polského práva. Nelze však tvrdit, že právo Statutů je ruské, litevské, nebo polské. Všechna tato práva se postupně míchala a skládala do podoby obecného práva Litevského velkoknížectví jako státního práva.⁴⁸

Ve výsledku jako v případě Prvního statutu, nejsme schopni s jistotou říci, jaké právo bylo hlavním zdrojem inspirace pro normy Statutu z roku 1566 – zda západní nebo východní. Teritoriální umístění Litevského velkoknížectví na pomezí kultur a specifikum historického vývoje v této oblasti poukazují na fakt, že právní normy Litevských statutů jsou unikátním jevem a to takovým, že se ve své podstatě nejedná ani o ruské (ukrajinské, běloruské) právo, ani o polské a litevské, ale o právo Litevského velkoknížectví. Musí se ale uznat, že podílová složka „západního“ práva vzrostla oproti Prvnímu statutu,

1.4.2 Historický vývoj Litevského statutu z roku 1588

Na druhou stranu, Druhý statut nebyl v platnosti moc dlouho. Jak jsem již podotkl výše, v roce 1569 byla mezi Litevským velkoknížectvím a Polským královstvím uzavřena Lublinská unie. To znamenalo, že se tyto dvě země spojily v jediný stát nazývaný „Republika obou národů“ nebo-li Rzeczpospolita. Tímto způsobem se splnily úmysly polské šlechty, které existovaly už od Krewské unie z roku 1385. Od této unie bylo podepsáno mnoho dohod a smluv, ale k úplnému spojení těchto dvou států v polovině 16. století ještě nedošlo. Taková situace

---

⁴⁷ Саракавік І.А. Прычыны рэцэпцыі замежнага права пры падрыхтоўцы Статута 1566 года // Статут Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага 1566 г. : да 450-годдзя выдання : матэрыялы круглага стала, 1 красавіка 2016 г., г. Мінск / Рэдкал.: Т.І. Доўнар (гал. рэд.), С.А. Калінін, Л.Л. Голубева. – Мінск : БДУ, 2016. – С. 86.

⁴⁸ Тамtéž s. 88.

polským šlechticům nevyhovovala, vzhledem k tomu, že si chtěli na úkor ukrajinských zemí rozšířit svá bohatství. Obyvatelé Litevského velkoknížectví ale relativně dlouho bránili svou státní suverenitu.

Jeich postoj ke spojení s Polskem změnila až Livonská válka, která Litevské velkoknížectví vyčerpala materiálně a měla vliv na pozici šlechtického stavu v téhle otázce. Následkem války tedy šlechta neměla jinou možnost, jak by se mohla dostat z nastalé složité situace, a tedy přistoupila na unii s Polskem. Podobně to viděli i šlechtici z Ukrajiny, i když trošku z jiných důvodů, neboť doufali totiž, že unie s Polskem položí konec nekonečným pohraničním konfliktům. Jediná strana, která se pořád snažila zabránit úplnému vzniku unie a ztráty své politické moci, byla největší politická špička Litevského velkoknížectví.

5. března 1569 potom, co Litovci, kteří nechtěli probírat otázku unie na sejmu, opustili Lublin. Zikmund II August královskou listinou připojil ukrajinské území Volyně a Podlašja k Polsku. Následně Poláci vymysleli celou teorii, podle které musela celá Kyjevská Rus patřit Polskému království. Už v červnu 1569 byly k Polsku připojeny Kyjevšina a Braclavšina. Pozitivním aspektem Lublinské unie tedy bylo sjednocení území Ukrajiny, které do té doby bylo rozdělené mezi Polsko a Litevské velkoknížectví.⁴⁹

Zákonodárství Litevského velkoknížectví muselo být optimalizováno s ohledem na akt Lublinské unie a nové postavení státu. Uzavření Lublinské unie a vytvoření jednoho státu Rzeczpospolita nevyhnutelně vedlo k unifikaci státních aparátů Polska a Litevského velkoknížectví. Zatímco změny ve vládních a administrativních orgánech proběhly relativně rychle, hladce a způsobem, který vyhovoval Polské vládnoucí špičce, změny a transformace právního systému Litevského velkoknížectví, především Statutu z roku 1566, který platil i v ukrajinských zemích Rzeczpospolity, narážely na tvrdý odpor litevské, ukrajinské a běloruské šlechty.

---

⁴⁹ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 3: Статут Великого князівства Литовського 1588 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. - Одеса: Юридична література, 2004. – С. 3-4.

Proto byla na Lublinském sejmu vytvořena nová komise, která měla za úkol připravit projekt nového Statutu a úplně z právního hlediska vymazat stopy Litevského velkoknížectví jako samostatného státu.

V komisi byli páni, sekretář a devět představitelů šlechty (jeden od každého vévodství, seznam těchto šlechticů níže pod čarou)⁵⁰. Sekretářem byl „doktor cizozemských práv“ Августин Ротундус (Augustýn Rotundus), který už pracoval na Statutu z roku 1566. Ke komisi byli připsáni dva zemští písaři – А. Мацкевич (A. Matskevich) a П. Станиславович (P. Stanislavovich). Ve výhodě byla šlechta, která přes vytvořené újezdné sejmíky silně ovlivňovala další chod kodifikačních prací.⁵¹

Právě proto měli rozhodující roli v práci nad textem Statutu újezdné sejmíky. V té době se plně upevnila „šlechtická demokracie“ a řadová šlechta mohla a také přijala aktivnější účast v právotvorbě. Připomínky a opravy ke Statutu 1566, které navrhovaly šlechtické organizace, byly v řádech tisíců. To mělo za výsledek to, že rozhodující slovo měli právníci z povolání jako Августин Ротундус a В. Володкевич.

Jenom lidé, kteří se v právu pohybují a pracují, mohli na první pohled neslučitelné požadavky šlechty nějakým způsobem systematizovat a spojit. Úkoly této kodifikace mohly být splněny pouze oživením právní nauky a posílením jejího vlivu na systém práva a soudní praxi. Právě právníci připravovali půdu pro kodifikační práce - zkoumali sociální vztahy a potřeby jejich právní regulace, rozvíjeli právní terminologii, vylepšovali je, využívali při tom také římského práva. Většina redakční práce byla prováděna kanceláří Litevského velkoknížectví pod vedením kancléře a podkancléřů: Н. Радзивилла, Е. Воловича, Х. Радзивилла, Л. Сапеги.⁵²

Nakonec ale tato komise po sobě žádné stopy práce nezanechala a tak byla v roce 1572 rozpuštěna, vzhledem k tomu, že vládnoucí složky Litevského

---

⁵⁰ Виленский епископ Валериан и каштелян жмудский М. Шемет, от земли Жмудской - Я. Стецькович, от шляхетского состояния воеводств: Виленского - стольник М. Дорогостайский, Троцкий князь Л. Свирский, Новогрудского - маршалок Б. Юрага, Полоцкого - князь П. Соколинский, Витебского - Я. Сколка, Брестского - судья К. Кричевский, Мстиславского — Я. Селицкий, Минского - М. Володкович.

⁵¹ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 3... – С. 5.

⁵² Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 3... – С. 6.

velkoknížectví začaly ignorovat akt Lublinské unie. Litevský stát byl nadále samostatný a s Polskem ho spojoval pouze společný král a společný sejm. V Litevském velkoknížectví pořád byla vlastní vládní složka, armáda a vlastní zákony. Polští feudálové museli přistoupit na novou interpretaci aktu Lublinské unie jako spolenectví dvou rovnoprávných států.

V souladu s požadavky bělorusko-litevských feudálů a naopak i přes námítky polských magnátů, byl Statut z roku 1566 dvakrát měněn (a to v letech 1574 a 1578) a doplňován v části trestního, občanského a soudního práva. V roce 1581 byl schválen a přijat zákon o vytvoření nejvyššího soudu Litevského velkoknížectví – Hlavního tribunálu. Ve stejném roce začaly přípravy projektu nového Statutu, jehož hlavním cílem bylo zachování vlastního práva a státní suverenity.

Statut 1588 byl připraven na velmi vysoké teoretické úrovni kvalifikovanými právníky té doby pod vedením významných státních činitelů jako byli - kancléř Астафей Волович a podkancléř Лев Сапера. Tento svod zákonů měl zákonnou cestou ochránit Litevského velkoknížectví jako samostatný stát navzdory Lublinské unii.

Práce nad statutem 1588 byla ukončena na konci roku 1584, ale vzhledem k tomu, že se v něm absolutně ignoroval akt Lublinské unie z roku 1569 tak Polsko odmítalo schválit tento nový Statut na valném sejmu Rzeczpospolity.

V literatuře se píše, že král Zikmund III, 28. ledna 1588, osobně schválil Třetí statut, aby si zachoval dobré vztahy s Litevským velkoknížectvím a mohl si tak nechat titul Velkého knížete litevského.⁵³ Otázka schválení Třetího statutu je pořád sporná, vzhledem k tomu, že vše naznačuje tomu, že Statut byl schválen pouze králem a standartním zákonodárným procesem vůbec neprošel.⁵⁴

---

⁵³ Саўко М.П., Бобер М.А., Карнацкая В.І. Культура беларускага народа. Вучэбны дапаможнік. – Мн., БГМУ, 2003. – С. 49.

⁵⁴ Леонтович Ф.И. Спорные вопросы по истории русско-литовского права. – СПб., 1893.. – С. 11.

Akademik Ф.И. Леонтович nesouhlasí s takovým názorem, a poznamenává, že schválení Statutu z roku 1588 nebylo samostatným aktem krále. Ve svém díle píše, že král tak učinil s „dovolením“ šlechty.⁵⁵

Dnešní akademické kruhy mají tendenci mluvit o speciálních podmínkách přijetí a schválení Třetího statutu. Т.И. Довнар, jeden z nejvíc respektovaných učenců a badatelů Litevských statutů, (odkazoval tady na dalšího velmi známého akademika co se této problematice týče - učenec Я.А. Юхо [J.A. Jucho]) říká, že schválení Statutu z roku 1588 proběhlo za velmi zvláštních podmínek. Po smrti krále Rzeczpospolity, Štefána Báthory (Стефан Батория), který byl zároveň Velkoknížetem Litevského velkoknížectví se kandidáty na volný trůn stali: Ruský car Fjodor Ivanovič (Федор Иванович), Švédský Zikmund Vasa a Rakouský Maximilián. Ruského Cara podporovala pravoslavná šlechta Běloruska a Ukrajiny, Zikmunda a Maximiliána zase katolické duchovenstvo a katolická šlechta. Ruský car odmítl svojí kandidaturu na trůn a tak hlavní politický boj probíhal mezi Zikmundem a Maximiliánem. Představitelé Velkoknížectví se jako první dozvěděli o vítězství stoupenců Zikmunda, a tak mu nabídli svojí podporu za podmínky, že schválí jejich Statut. Aby si zachoval svůj trůn ve Litevském velkoknížectví, Zikmund III., který ještě nevěděl o vítězství svých stoupenců, schválil nový svod zákonů Litevského velkoknížectví privilegiem 28. ledna 1558.⁵⁶

Takovým způsobem už od svého počátku Litevské velkoknížectví se formovalo jako multi-nacionální Litevsko-Ruský stát. Osvícení a kultura ruského, ukrajinského a běloruského národa museli mít vliv na všeobecný chod kodifikačních snah v Litevského velkoknížectví. Díky tomu všemu se zde vytvořil právní systém, který se razantně lišil od typického systému římského práva. Do základů práva Litevského velkoknížectví byly postaveny takové principy jako, suverenita státu, jednota práva, priorita psaného práva před nepsaným, náboženská tolerance a jiné.

---

⁵⁵ Леонтович Ф.И. Спорные вопросы по истории русско-литовского права. – СПб., 1893. - С. 20.

⁵⁶ Довнар Т.И. Выдающийся европейский памятник права XVI ст. // Право и демократия: сб. науч. трудов. - Вып. 24. - Минск: БГУ, 2013. - С. 16.

2 Popis systematiky vybraných odvětví práva v rámci Litevských statutů

2.1 Základní struktura Statutu z roku 1529 a vybrané instituty ústavního práva

První statut se skládal z třinácti oddílů, které se dále dělily na články. Nejdřív jich bylo 245. Později se jejich počet zvýšil na 283 (po doplnění během 30. let v 16. století). V literatuře se často poznamenává, že je Statut z roku 1529 kodexem. Mnozí autoři zastávají názor, že tomu tak není a to vzhledem k tomu, že kodex je zákonodárným aktem, v němž jsou systematicky vyloženy normy práva, které patří k jednomu právnímu odvětví. V Litevských statutech však byly shromážděny a rozděleny v určitém systému normy občanského, trestního, správního, zemského, procesního, rodinného a jiných odvětví práva, což je specifikum svodu zákonů.⁵⁷⁵⁸⁵⁹

S podobným výkladem se dá souhlasit jen zčásti. Vzhledem k tomu, že se pohled na pojem kodexu práva a kodifikace měnil v závislosti na historické době a právním systému. Novodobé chápání kodexu je vnímáno jako hlavní akt určitého právního odvětví, tzn. jakýsi základní zákon.⁶⁰ Na druhou stranu, v zemích anglosaské právní školy jsou právní kodexy svody zákonů nebo jakýchkoliv jiných právních aktů. Například kodex zákonů Spojených států amerických (U.S. Code) není svodem, ale jen tématickou sbírkou různých zákonů.

To samé se týká i historického aspektu. První kodifikace byly především souhrnem norem obyčejového práva a představovaly jakousi konsolidaci a svedení všech norem v jednom aktu. Takovou kodifikací byl i První statut z roku 1529, ve starém smyslu to byly kodexy, ale v novodobém pohledu jsou to spíše

---

⁵⁷ Саўко М.П., Бобер М.А., Карнацкая В.І. Культура беларускага народа. Вучэбны дапаможнік. – Мн., БГМУ, 2003. – С. 44.

⁵⁸ Бибило В.Н. Политические и правовые аспекты Статута Великого Княжества Литовского 1529 г. // Право и демократия : сб. науч. трудов. - Вып. 26. - Минск: БГУ, 2015. - С. 100.

⁵⁹ Пичета В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскаса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. – С. 15 ,19 ,21, 25.

⁶⁰ Юртаева Е.А. Закон о нормативных правовых актах и практика российского правотворчества // Журнал российского права. – 2006. - № 5. – С. 19.

sborníky neboli souhrny zákonů. Dokonce v literatuře se První statut někdy nazývá ústavou feudálního státu.⁶¹

Speciální místo ve struktuře Statutu z roku 1529 má jeho preambule. V ní se zdůrazňuje, že Statut má platit na všechny obyvatele Litevského velkoknížectví bez závislosti na jejich sociálním statutu nebo jejich vyznání (v tomhle případě katolíci nebo pravoslavní). Velký kníže osobně přísahá na svaté Evangelium dodržovat obyčeje a články statutu.⁶² Normy ústavního práva byly primárně koncentrovány v prvních třech oddílech, kde se nachází články Statutu, ve kterých se mluví o patriotismu, o pojmu suverenity národa a státu, o rovnosti všech před zákonem, o odpovědnosti vlády před národem, odsuzuje se zde despotismus, o právu na osobní vlastnictví a osobní nedotknutelnost, o smlouvě jako pramenu práva, o právech šlechty a tak dále.

Důležitým specifickým Statutu byla jeho náboženská tolerance a přívětivost vůči všem národnostem, které žily ve státě. To se objasňovalo federativní organizací tohoto státního útvaru a nutností náboženské tolerance a uznání práv jak pravoslavné tak i katolické části šlechty „...так латынского закону, яко и греческого...“ (Jak latinského zákona tak i řeckého).⁶³

Je však nutné podotknout, že oddíly a články Statutu, které se týkaly toho, čemu dnes říkáme ústavní základy a ústavní právo, měly oproti jiným odvětvím práva prioritu, pokud bychom se snažili je srovnat s podobnými dokumenty původem z jiných států té doby. Jak jsem již naznačil, zaručují se v nich osobní a politická práva a panovník se zavazuje neměnit některé aspekty bez předchozího projednání s Radou⁶⁴ a jejího souhlasu, což byl orgán moci v Litevském velkoknížectví – „*только в духе старого времени, а также с ведома, совета и согласия наших рад Великого княжества Литовского*“.⁶⁵

---

⁶¹ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 1... – С. 18.

⁶² Бибило В.Н. Политические и правовые аспекты Статута Великого Княжества Литовского 1529 г. // Право и демократия : сб. науч. трудов. - Вып. 26. - Минск: БГУ, 2015. - С. 103.

⁶³ Normy Statutu 1529 г. даны по: Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскиса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. – С. 132-216.

⁶⁴ Orgán výkonné moci v Litevském velkoknížectví

⁶⁵ Oddíl 3, článek 6 Litevského statutu z roku 1529

Členové této „Pány-Rady“ (Паны-Рады, dále jen jako Rada) byli vojvodové, starostové zemí, kteří měli podobné postavení, kasteláni, katoličtí biskupové a nejmocnější knížata ukrajinských a běloruských zemí. Vyšší pravoslavné duchovenstvo se této Rady neúčastnilo.

Statut respektoval postavení a mocenské pozice, které šlechta měla ve svých rukou, a také respektoval staré právní obyčeje, ale zároveň pro ně vytvořil zákonný rámec v oddílu číslo 3 článku 4 – „*только судить должны по этим писаным законам*“. Ten v podstatě říká, že se soudit má pouze podle těchto psaných zákonů.

Dále Statut zakládal povinnost velkoknížete bránit a chránit práva panstva a šlechtictva, protože právě na těchto stavech leželo těžiště povinnosti bránit stát od nepřátel. Těmto povinnostem je zasvěcen oddíl „O obraně zemské“ („O обороне земской“), v jejíchž úvodních řádcích je napsáno, že každý má povinnost nést vojenskou službu. Statut tedy zaváděl všeobecnou vojenskou povinnost. Každý šlechtic podle zemského rozhodnutí, se musel dostavit do války osobně a kromě toho ještě poslat do boje určité množství ozbrojenců v závislosti na rozměrech jeho panství. Normy Statutu dovolovaly vlastníkovu půdy se nedostavit na vojenskou službu z důvodu nemoci. Šlechtic, který se odmítal účastnit vojenské služby nebo utekl na území cizího státu, ztrácel privilegia nebo byl sankcionován.

Statut také sekularizoval církev a stát, kanonické právo se ke světským osobám neužívalo.⁶⁶ Dále garantoval práva šlechty, definoval pravidla nabývání šlechtického titulu.⁶⁷

Nejenom šlechticové užívali výhod a ochrany Statutu, ale i měšťanský stav a jiné stavy, měšťanům například garantoval práva rovná s jinými stavy. Mimo jiné Statut také zaručoval právo na volný pohyb a emigraci představitelům svobodných stavů kamkoliv vyjma nepřátelských zemí.⁶⁸

---

⁶⁶ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 1... – С. 24.

⁶⁷ Nalezneme v oddílu číslo 3 a článku číslo 10.

⁶⁸ Nalezneme v oddílu číslo 3 a článku číslo 8.

2.2 Vybrané instituty Občanského práva ve Statutu z roku 1529

Normy občanského práva regulovaly zejména vlastnické právo. Statut z roku 1529 obecně více chránil privilegia a práva vlastníků půdy a proto, když se mluvilo o vlastnictví jako takovém, používal se termín „imenje“⁶⁹ („именье“). V Litevském velkoknížectví v době formování feudálních vztahů půda nebyla běžným obchodním artiklem pro většinu obyvatel. Omezený obchod s půdou byl možný pouze v prostředí vládnoucí vrstvy. Proto se v právnickém slovníku Statutu pojem „именье“ bere jako věc nemovitá a „вещи“ (вещи) jako věc movitá, která se nachází v obratu zboží ve státě. K nemovitostem patřily: orná půda, lesy, louky, jezera, řeky a jiné podobné položky a k movitostem „*другие всякие добра и пожитки*“⁷⁰ – hrubě přeložím jako „*Jiná různá dobra a požitky*“

Statut rozděloval půdu na královskou, hospodářskou, magnátskou, šlechtickou a církevní. Každá z nich měla jiný právní režim. Také dělil nemovitosti podle typu nabytí, a to na dědičné, vysloužené nebo darované v užívání a koupené. Různý byl i režim nakládání s těmito nemovitostmi. Například u dědičného „именье“ se mohlo prodávat, darovat a měnit, ale z celku mohlo být nakládáno pouze s jednou třetinou takového jmění.

Vlastnické právo se určovalo buď listinou nebo vydržováním. V případě kdy držitel jmění neměl nutné dokumenty, které by dokázaly jeho vlastnictví, tak jmění přecházelo do vlastnictví právoplatnému majiteli. Statut garantoval nedotknutelnost pouze toho jmění, které bylo vydrženo „*давности времени*“⁷¹ a to po dobu 10 let.⁷² V případě poškození majetku tak Statut trestal pokutou a náhradou škody.

---

⁶⁹ Zemský majetek, nemovitý majetek, jmění

⁷⁰ Страхов Н. Право в украинских землях во время их пребывания в составе Польши, Литвы и Речи Посполитой (конец XIV - первая половина XVII в.) // Право Украины. – 2013. - № 1. – С. 192.

⁷¹ Hrubě přeložím jako – dávností času

⁷² Nalezeme v oddílu číslo 1 a článku číslo 18.

2.3 Vybrané instituty rodinného a dědického práva ve Statutu z roku 1529

Ve Statutu z roku 1529 se relativně podrobně řešila problematika rodinného a dědického práva. Rozlišovalo se zde dědictví dle závěti, podle zákona a na základě právního obyčeje. Všeobecně platilo, že dědici majetku rodičů jsou jejich děti. Ze zákona platilo, že pod pojmem dědic se myslí: děti, bratři, sestry, rodiče a jiní pokrevní příbuzní. Progresivním ohledně jiných analogických zákonů v Evropě byl článek 14 z oddílu číslo 4, podle kterého děti od první, druhé, třetí, čtvrté a jiných žen měly úplně stejná dědická práva na podíl z rodičovského jmění.

Statut také počítal s případy, ve kterých dědic mohl přijít o své právo na dědictví. Tímto způsobem se ze seznamu dědiců vyškrtávaly dcery, které se vdávaly bez souhlasu rodičů nebo si vzaly cizozemce, bastardi⁷³, vdovy, které se bez souhlasu příbuzných provdaly za prostého občana (myšleno nešlechtického původu), děti zločinců a tak dále. Otcovská část dědictví přecházela pouze k synům. Co se týče mateřské části dědictví, a to movité i nemovité, tak to se dělilo rovným dílem mezi syny a dcery. Při absenci synů a dcer, popřípadě jiných příbuzných, dědictví přecházelo na blízké z otcovské strany.

Tímto způsobem otázky, které souvisely s dědictvím, dostaly relativně plnou a podrobnou právní úpravu. Výsledkem bylo to, že se dědické právo vyvinulo v samostatný právní institut. I přes existenci takového práva se některé otázky dál řešily podle norem obyčejového práva.⁷⁴

Statut dovoľoval nakládat s majetkem po smrti za pomoci závěti. Volně se mohl odkazovat movitý majetek a koupené nemovitosti, které nebyly součástí rodinného jmění. Právo odkazovat majetek v závěti neměli mniši, děti, závislé

---

⁷³ Levobočci, nemanželské děti

⁷⁴ Страхов Н. Право в украинских землях во время их пребывания в составе Польши, Литвы и Речи Посполитой (конец XIV - первая половина XVII в.) // Право Украины. – 2013. - № 1. – С. 194-195.

osoby, kacíři, blázni a jiní.⁷⁵ Zákon dále upravoval způsob, jakým se měla psát závěť, nutností byla přítomnost kněze nebo svědků.⁷⁶

Dalším právem, které má dokonce svůj vlastní oddíl (5.) v Prvním Statutu a je součástí rodinného práva je právo opatrovníků. V tomto oddíle je uveden okruh osob, které mohou být opatrovníky a posloupnost jejich jmenování, jejich povinnosti a odpovědnost. Opatrovnictví se zřizovalo nad nezletilými a jejich majetkem, ale hlavní pozornost se dávala majetku. Za opatrovníky se podle zákona považovali otec a matka nezletilého a jeho nejbližší příbuzní. Třetí osoby stojící mimo rodinu se mohly stát opatrovníky v případě, že tak rozhodl soud nebo pokud tak bylo napsáno v závěti.

Opatrovník byl přidělen vždy ze stejného stavu, ze kterého pocházel ten, nad kým mělo být opatrovnictví vykonáváno, neboť bylo totiž potřeba, aby opatrovník měl úplně stejnou subjektivitu a pravomoci jako majitel majetku, který zanechal jmění nezletilému. Opatrovník nemohl svým svěřencům odebírat majetek. Zákon přísně chránil práva těch, kterým byl svěřen do opatrovnictví.⁷⁷ Taková právní úprava bezesporu naznačuje, že stát měl zvýšený zájem na ochraně vlastnictví.⁷⁸

2.4 Vybrané instituty závazkového práva ve Statutu z roku 1529

V Litevském Statutu z roku 1529 se dají najít i normy závazkového práva. Tyto normy zejména regulovaly takové smluvní vztahy, jako jsou koupě, prodeje, půjčky, zálohy, dary a jiné. Hlavními důvody pro vznik závazků byly dohody a porušení nějaké normy. Mimo to mohly závazky vznikat u lidí závislých na vůli svého pána, který mohl pověřit závislou osobou nějakým úkolem. Závazky také mohly vznikat na základě soudních rozhodnutí. Takhle například v případě, že soud vynese špatný rozsudek a soud vyšší instance ho zruší, tak soudce, který vynesl špatný rozsudek, bude povinen vynahradit poškozené straně všechny

---

⁷⁵ Nalezneme v oddílu číslo 5 a článku číslo 14.

⁷⁶ Nalezneme v oddílu číslo 5 a článku číslo 16.

⁷⁷ Nalezneme v oddílu číslo 5 a článku číslo 7.

⁷⁸ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 1... – С. 27.

ztráty.⁷⁹ Zákon definoval formu a způsob uzavírání smluv a dohod a podmínky zániku závazků. Promlčecí doba byla 10 let.⁸⁰

Zpravidla se smlouvy uzavíraly v přítomnosti svědků a se splněním určitých symbolických činů a obřadů, které byly přežaty z obyčejového práva. Všechny tyto symbolické obřady se plnily pro potvrzení a stvrzení smlouvy. V některých případech se dávala i přísaha. Velmi široce a často se používal institut zástavy jmění a půdy, ale také movitostí, většinou v případě smluv typu koupě-prodej.

Zápisy soudní knihy z Litevské Metriky, (což je sbírka specifických materiálů z kanceláře Litevského velkoknížectví s kopiemi dokumentů vydávaných jménem Velkoknížete, Rady a sejmů) poukazují na to, že v některých případech zákon požadoval písemnou formu smlouvy. Taková formy byla povinná v případech jako například v případě finančních půjček na celkovou sumu větší jak deset „копеек“⁸¹⁸². Dále pouze písemně mohly být uzavírány smlouvy, kde předmětem smlouvy byla půda či jiná nemovitost. V případě prodeje nebo darování dědičných, vysloužených, koupených a jiných způsobem nabytých jmění se dělal zápis, který musel být podepsán a zpečetěn tím, kdo prodával nebo daroval. Také museli být přítomni tři až čtyři svědci urozené krve, kteří stvrzovali zápis svými pečeti. Takové zápisy se potom vkládaly do knih hradního soudu, který je později přenášel do knih zemských.

Zánik závazku nastával v případě, že se závazek splnil, skončila lhůta, během které měl být splněn, v případě smrti zavazující se osoby a také když je nemožné závazek splnit.

2.5 Vybrané instituty trestního práva ve Statutu z roku 1529

Tématu trestání a trestního práva Statut z roku 1529 věnoval velkou pozornost. V době Statutu se měnil pojem trestného činu, popřípadě zločinu. Před

---

⁷⁹ Nalezneme v oddílu číslo 7 v úvodu.

⁸⁰ Nalezneme v oddílu číslo 7 v článku 11 a v oddílu 1 v článku 18.

⁸¹ Peněžní hodnota

⁸² Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 1... – С. 27-28

přijetím Statutu se za zločin považovala fyzická, materiální nebo morální škoda, kterou utrpěl buď individuální poškozený nebo celá obec.

Podle Н. Страхова (N. Strakhova), trestněprávní normy měly charakter takový, že majetek, život, čest a osobní úcta vládnoucích vrstev, a to především šlechty, se chránily zesílenými sankcemi. Za některé trestné činy byly mnohdy pro šlechtu vyměřovány menší tresty než pro obyčejné obyvatele. Někdy se šlechticové mohli potrestání vyhnout úplně. Takhle podle Statutu za urážku šlechtice byl trestem žalář, a za urážku nešlechtice pokuta. Za vraždu spáchanou několika šlechtici, měl být potrestán pouze jeden z nich, ostatní z nich platili „головщину“⁸³ což je platba pozůstalým zabitého.

2.5.1 Pojem trestného činu, nutné obrany, úmyslu a jiné ve Statutu z roku 1529

Pohled na trestný čin se taktéž postupně měnil, nejprve se trestný čin bral jako „nespravedlnost“. Později ho začali označovat slovem „vrjed“ („вред“) nebo „zlodějstvo“ („злодейство“). Až potom ho začali nazývat „выступлением“ tedy porušením právních norem⁸⁴.

Subjekty trestného činu mohly být jak svobodné tak i feudálně závislé osoby. Pro správné posouzení musel soud hledat příčinnou souvislost mezi jednáním a následkem.

V Statutu se také rozlišoval úmysl a nedbalost, pokus, nedokončený trestný čin a relativně podrobně se popisovalo účastenství v páchaní trestné činnosti.⁸⁵ Dále znal Statut nutnou obranu a krajní nouzi. Mezníky nutné obrany se určovaly následujícím způsobem: *„если кто-либо совершит нападение на чей-нибудь дом, а хозяин, находясь в доме и защищая свой дом, убьет или ранит в своем доме этого насильника или кого-нибудь из его сообщников,*

---

⁸³ Страхов Н. Право в украинских землях во время их пребывания в составе Польши, Литвы и Речи Посполитой (конец XIV - первая половина XVII в.) // Право Украины. – 2013. - № 1. – С. 196

⁸⁴ Тамtéž jako předchozí citace

⁸⁵ Страхов Н. Право в украинских землях во время их пребывания в составе Польши, Литвы и Речи Посполитой (конец XIV - первая половина XVII в.) // Право Украины. – 2013. - № 1. – С. 197

то он не должен платить ни за убийство, ни за раны, но еще имеет право истребовать с этик раненых уплату за нападение“⁸⁶

2.5.2 Druhy trestných činů a trestů ve Statutu z roku 1529

Zákonodárství Statutu znalo relativně širokou škálu trestných činů, ty se dělily podle objektu trestného činu na několik druhů.

Nejtěžšími trestnými prohřešky byly urážka nebo pokus o vraždu či poškození zdraví hlavy státu – Velkoknížete nebo krále, jako ve většině feudálních států. Dalšími druhy trestných činů byly: trestné činy proti státu (jako útěk do nepřátelského státu a povstání), činy proti víře a církvi, trestné činy proti osobě (vražda, ublížení na těle a zdraví, urážka a jiné), proti vlastnictví (krádež, poškození nebo zničení cizí věci), proti rodině a mravnosti a jiné (znásilnění, cizoložství, manželství s blízkými příbuznými).

Ve Statutech obecně se používalo několik termínů pro trestání: „наказание“ (potrestání), „казнь“ (poprava). Cíle trestu byly v Litevském velkoknížectví různé: izolace pachatele, satisfakce pro poškozeného na úkor pachatele, poškození pachatele. Avšak nejdůležitějším důvodem byl odstrašující faktor trestání, což dokazuje stupňující se brutalita a muka trestu zejména u hrdelních trestů a také veřejnost trestání. Jak je psáno v listině Velkoknížete litevského z roku 1522, zastrašení v psaném právu je nutné pro varování pachatelů, udržení lidí od páchání trestného chování a udržení státu v dobrém stavu.⁸⁷

Podle Statutu nikdo nesměl být trestán a odsouzen za konání někoho jiného, souzen má a být jenom ten, kdo je vinen. To je doslovně řečeno v článku 7 oddílu 1 – *„Также никто не должен быть наказан и приговорен за чей бы то ни было проступок, а только тот, кто виновен. А поэтому в соответствии с христианскими законами никто не должен быть наказан, если его вина не будет установлена судом, то есть ни жена за*

---

⁸⁶ Nalezneme v oddílu číslo 7 v článku 4.

⁸⁷ Страхов Н. Право в украинских землях во время их пребывания в составе Польши, Литвы и Речи Посполитой (конец XIV - первая половина XVII в.) // Право Украины. – 2013. - № 1. – С. 197.

преступление своего мужа, ни отец за преступление сына, ни сын за отца, а также никто из родственников, ни слуга за господина“

Myšlenky jako osobní odpovědnost pachatele, potrestání za křivé obvinění jsou znaky relativně progresivních renesančních myšlenek humanismu.

Nejvyšším trestem bylo zbavení života a cti. Hrdelní tresty neměly žádné následky pro pozůstalé po popraveném. Avšak v případě, že někdo prchl do nepřátelských zemí, jeho majetek propadal Velkoknížeti. Takový trest byl používán zejména vůči členům šlechtického stavu. Šlechtic, který utekl, se stával „vyvolancem“ („виволанцем“), což ve výsledku znamenalo ztrátu všech titulů, práv a privilegií. Byl nucen se schovávat v zahraničí, protože v případě návratu by byl zabit.⁸⁸

Hrdelní tresty se dělily na prosté, které se prováděly oběšením (zpravidla takhle byli popraveni zlodějové) a kvalifikované, například upálení (používalo se u trestání padělatelů pečeti a dopisů). Zbavení cti byl trest určený pouze pro členy šlechtického stavu, jak jsem již výše avizoval. Cti byly zbavovány ty osoby, které se vyhýbaly vojenské službě, vyhnanci, zločinci odsouzení k trestu smrti.

Další tresty, co se intenzity týče, byly tresty tělesné, které se dělily na mrzačící (useknutí ruky, uší a jiných částí těla), útrpné (bití). Tělesné tresty se většinou používaly vůči obyčejným obyvatelům.

Dalším používaným trestem byl žalář, který trval, podle Statutu z roku 1529, šest neděl.

2.6 Vybrané instituty procesního práva ve Statutu z roku 1529

Značná část Prvního Statutu se věnuje soudně-procesnímu právu. Soud byl hlavním orgánem, který dohlížel na dodržování zákonů, chránil veřejný pořádek, omezoval despotické sklony některých magnátů a šlechticů a samozřejmě zajišťoval právu autoritu. Podle Statutu nejvyšším soudem Velkoknížectví litevského byl knížecí soud, který mohl řešit jakoukoliv věc, ale pouze jako soud

---

⁸⁸ Демченко Г.В. Наказание по литовскому статуту в его трех редакциях (1529, 1566 и 1588 гг.). Часть 1. - Киев: Типография Императорского Ун-а Св. Владимира, 1894. – С. 24

odvolací. To znamená, že nejprve se musel žadatel obrátit na místní soud⁸⁹. V roce 1529 byly zavedeny speciální soudní sejmy (sněmy) „Pánů-Rady“. Ve statutu se zmínky o těchto sejmech objevují v několika oddílech. Takový soud neměl stálé obsazení a byl považován za plnohodnotný i přesto, že se nemuseli všichni „Páni-Radní“ dostavit. Rozhodnutí těchto soudů se nazývala „суд Паны-Рады“, „приговор Паны-Рады“ – což znamená soud Pánů-Rady nebo rozsudek Pánů-Rady.⁹⁰⁹¹

Soudní proces začínal na pokyn jedné ze zúčastněných stran, většinou poškozeného nebo jeho příbuzných. Proces měl formu nárokového řízení. Nárokovatel musel samostatně sehnat důkazy a předvést je před soudem a podpořit tak svůj nárok nebo obvinění. V jakémkoliv stádiu procesu měl právo odstoupit od svého nároku či obvinění vzít zpět a uzavřít smír. Avšak v některých případech, obzvláště u nejtěžších trestných činů (jako například trestné činy proti státu a hlavě státu), musel soud hledat viníka nezávisle na žalujícím. V procesu se běžně praktikovalo mučení, donášení a jiné praktiky.

Statut stanovil, že osoby jako vojvodové, starostové, maršálci a jiní byly součástí místní správy. Znatelné pravomoci měly místy tzv. vojvodské soudy. Vojvoda mohl konat spravedlnost buď sám, nebo k tomu pověřovat své pomocníky. Jak sám vojvoda, tak i jeho pomocníci konali spravedlnost přidržující se starých obyčejů. Odvolacím soudem v případě všech místních soudů byl vždy soud knížecí.

Ve svém textu také Statut zmiňuje takzvané „копные суды“ neboli soudy, které v podstatě navázaly na „общинные суды“, což byly soudy komunity či společenství nebo obce a vycházely z Ruské pravdy.⁹²

Důležitým institutem, který Statut zavedl, byl institut advokacie. Ve Statutu se nijak nerozebíraly požadavky na prokurátory (takhle se v té době

---

⁸⁹ Nalezneme v oddílu číslo 6 v článku 2.

⁹⁰ Nalezneme v oddílu číslo 6 v článku 1, 2, 4, 8.

⁹¹ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 1... – С. 30.

⁹² См.: Амплеева Т.Ю. Первый Литовский Статут в контексте изучения институтов древнерусского судопроизводства // Современные тенденции развития юридической науки, правового образования и воспитания: материалы межд. научно-практ. конф.: в 2 т. Т. 1. - Новополюк: ПГУ, 2012. - С. 8.

nazývali advokáti), ale pouze poukazoval na ty, kteří měli plnit jejich povinnosti a v jakých případech.⁹³

2.6.1 Dokazování podle Litevského statutu z roku 1529

Ve Statutu se přikládá značný význam problematice dokazování a důkazům. Množství a kvalita důkazních prostředků byla předem stanovena zákonem zvlášť pro každou kategorii daných případů. Nejčastěji užívanými důkazními prostředky byly svědecké výpovědi. V případě řešení pozemkových sporů bylo nutné, aby každá ze stran byla schopná obstatat 18 svědků⁹⁴. Ze všech důkazních prostředků mělo největší váhu vlastní přiznání jedné ze stran. Přiznání, které strana učinila před soudem, se bralo jako plnohodnotný důkaz a stačilo, aby se rozhodlo ve věci samé. Pro získání přiznání mohl soud použít vůči podezřelému prostředky, jakým bylo například jako mučení.

Pokud podezřelá osoba nepřiznávala svojí vinu, osoba (žalobce), která trvala na pokračování v mučení, musela v případě prokázání nevinu platit mučenému za každý úkon mučení peníze. V případě, smrti podezřelého v průběhu mučení, musel žalobce platit pozůstalým výše zmíněnou „головицу“, jejíž rozsah závisel na stavovské příslušnosti zemřelého.⁹⁵

V případě obvinění z krádeže se podezřelý mohl dvakrát vyhnout mučení zaplacením škody poškozenému. Pokud byl chycen potřetí, měl být odsouzen k trestu smrti oběšením.⁹⁶

Při řešení vlastnických sporů měly, v první řadě, nejvyšší hodnotu písemné důkazy. Preferovaly se dokumenty, které pocházely buď ze soudních nebo státních orgánů.

Analýzou norem soudně-procesního práva můžeme dojít k závěru, že jejich hlavním pramenem bylo právo obyčejové a normy psaného práva doplněné soudní praxí. Normy obyčejového práva a tradice soudních procesů se později staly pevnými základy pro další rozvoj práva v Litevském velkoknížectví.

---

⁹³ Nalezneme v oddílu číslo 6 v článku 9.

⁹⁴ Nalezneme v oddílu číslo 8 v článku 1.

⁹⁵ Nalezneme v oddílu číslo 13 v článku 14.

⁹⁶ Nalezneme v oddílu číslo 13 v článku 22.

2.7 Změna systematiky Litevského Statutu v pozdějších redakcích

2.7.1 Změna systematiky v Litevském Statutu z roku 1566

Ve Statutu z roku 1566 se projevila veškerá hloubka, různorodost a protichůdnost změn v sociálně politickém a kulturním životě společnosti. Byly zde vyloženy normy ústavního, administrativního, soudně-procesního, občanského, dědického, rodinného, zemského, trestního a dalších právních odvětví. Opět se (stejně jako v předchozí redakci) regulovalo právní postavení různých vrstev obyvatelstva a stavů.

Statut z roku 1566 je oproti Statutu z roku 1529 pokročilejší jak v použitých kodifikačních technikách tak i obsahově a objemově. Kodifikační akt začíná čtyřmi privilegii a rejstříkem, který ve zkratce vysvětluje náplň jednotlivých oddílů. Kompletní text se skládá ze 14 oddílů rozdělených na 365 článků. Poměr článků a oddílů není rovnoměrný, některé oddíly mají až 70 článků a některé jen 8.

V literatuře se zmiňuje, že úroveň systematizace právních odvětví ve Druhém statutu je mnohem vyšší než ve Statutu z roku 1529, avšak úplná diferenciacie různých právních odvětví zde ještě není. Takže se například normy trestního práva objevují vedle norem správních a procesně-soudních, stejně jako tomu bylo v případě Statutu z roku 1529. Druhý statut má svou historickou hodnotu v tom, že utvrzoval jakýsi systém demokracie a fakticky vytvářel základnu moderního státu. Demokracii však pouze pro určitou část obyvatelstva, to znamená pro ty, kteří se nacházeli ve vyšších sociálních vrstvách. Na rozdíl od Prvního statutu, který uzákoňoval úplnou dominanci a nadvládu úzkého kruhu magnátské oligarchie, to byl pokrok. Statut z roku 1566 konsolidoval vládnoucí vrstvu obyvatelstva a zrovnoprávnil ji jak ve svobodách tak i právech.⁹⁷

Znatelné změny proběhly v systému rozmístění právních norem v textu Statutu. Tentokrát se normy dědického práva úplně oddělily do samostatného oddílu a bývalý šestý oddíl o soudech a soudních procesech se stal čtvrtým. Tímto

---

⁹⁷ Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 2... – С. 6.

se z právního hlediska soudní soustava vyčlenila jako samostatná státní složka, což signalizovalo počátek dělby moci na zákonodárnou, soudní a výkonnou. Mnohem větší pozornost se poskytovala právu občanskému.

Mezi nejdůležitější normy vypsané ve Statutu z roku 1566 patří normy ústavněprávní povahy, které stanovovaly území státu, způsob tvorby a činnost státních orgánů, práva a privilegia vládnoucích vrstev. Obecně by se dalo říci, že v ústavněprávních normách se odrážely takové věci, jako jsou státní suverenita, veřejné a státní uspořádání života, základní práva a povinnosti občanů, základní principy soudní soustavy a postavení jiných odvětví práva. Jak poznamenává Т.И. Довнар, ústavní právo Statutu významně předběhlo rozvoj ústavního práva v zemích západní Evropy, ve kterých se ústavní právo jako samostatné právní odvětví objevilo až v 18. století.⁹⁸

Ve Statutu byla právními normami ukotvena samostatnost Litevského velkoknížectví od Polska. Sestavitelé Litevského statutu z roku 1566 do něj nevěpsali jediný článek, jenž by mohl omezit suverenitu Litevského velkoknížectví. Více než to, Statut všude zdůrazňoval jedinečnost a samostatnost Litevského velkoknížectví a dával vládci povinnost chránit nedotknutelnost území a dokonce získávat zpátky ztracená území – „*Мы Господарь обяцуемь розмножати Великое Князство Литовское, а што бы разобрано и отышло, зась ку нему привернути*“. Velmi nekompromisně se dodržoval článek, který zakazoval cizincům nabývat půdu, hodnosti a tituly.⁹⁹

Statut v sobě zahrnoval normy, které vypovídaly o vzniku nových buržoazních vztahů. Stejně tak se v něm prohlašovala rovnost všech před zákonem a zdůrazňovalo se, že všichni mají být souzeni podle psaného práva,¹⁰⁰ i přesto, že zákon rovnoprávný nebyl. Například obyčejný lid se nemohl účastnit sejmů, nemohl vykonávat státní úřady¹⁰¹ a jiné. Ale ve Statutu se nachází pasaž, která říkala, že: „*всих людей посполитых следует сохранять при свободах и вольностях и что они имеют право свободно выбирать себе ...панов и*

---

⁹⁸ Доўнар Т.І. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года... – С. 16.

⁹⁹ Nalezneme v oddílu číslo 3 v článku 9 Druhého Statutu.

¹⁰⁰ Nalezneme v oddílu číslo 1 v článku 1 Druhého Statutu.

¹⁰¹ Nalezneme v oddílu číslo 3 v článku 15 Druhého Statutu.

Господарей Великих Князей Литовских“. Z této pasáže vychází, že Statut deklaroval politická práva i pro obyčejné obyvatele.¹⁰²

S vytvořením újezdných sejmíků dostala šlechta možnost ovlivňovat místní politický a ekonomický život. Statut 1566 roku stále ponechává vyšší šlechtě a aristokracii určitá privilegia¹⁰³, takže rozhodující postavení v místní správě měla vyšší aristokracie.

V literatuře se objevuje tvrzení, že Statut z roku 1566 byl „výlučně feudální ústavou“. Ale to protirečí tomu, že v něm byl proveden pokus o zajištění politických práv i pro obyčejné lidi (viz. výše). Přijatý po dlouhém zápolení nižší a vyšší šlechty, Druhý statut upevnil ekonomické a politické postavení šlechty obecně, a to nejen magnátů. Tímto otevřel novou kapitolu v rozvoji práva a zákonodárství Litevského velkoknížectví.

Jako příklad můžeme uvést fakt, že soudní procesy začaly být veřejné, strany měly stejné postavení, obviněný měl právo na obranu za pomoci advokáta, nebo v rodinném právu se objevil zákaz provdávání žen z přinucení, což byly velmi progresivní kroky na svou dobu.

2.7.2 Změna systematiky v Litevském Statutu z roku 1588

Statut z roku 1588 je již na první pohled rozsáhlejší než předchozí Statuty. Obsahoval 488 článků rozdělených do 14 oddílů, konečně se zde podařilo vylepšit systém rozdělení právních odvětví a také terminologie zažila pokrok.¹⁰⁴

Tento svod zákonů zákonodárným způsobem zajistil přetrvání Litevského velkoknížectví jako samostatného státu navzdory podepsání Lublinské unie, o které byla řeč v první kapitole. Ve skutečnosti bylo jeho hlavním účelem zachování suverenity Litevského velkoknížectví. Běloruština byla zakotvena jako státní jazyk a normy státoporného práva byly plně přeneseny z Druhého statutu do Třetího s některými doplňky. Autoři Třetího statutu vysloveně ignorovali fakt

---

¹⁰² Довнар Т.И. Значение и место Статута 1566 года в правовом развитии Великого Княжества Литовского // *Аннали юридичної історії*. – Том 1. – № 1, січень-березень 2017. – С.34.

¹⁰³ Nalezneme v oddílu číslo 3 v článku 10 Druhého Statutu.

¹⁰⁴ Довнар Т.И. Выдающийся европейский памятник права XVI ст. // *Право и демократия: сб. науч. трудов*. - Вып. 24. - Минск: БГУ, 2013. - С. 16.

podepsání Lublinské unie o připojení Litevského velkoknížectví k Polsku. To je potvrzením toho, že běloruská šlechta byla velmi nepřátelsky postavena k úplnému spojení s Polskem a souhlasila pouze s blízkým spojenectvím obou rovnoprávných států.¹⁰⁵

Systematicky je tento Statut postaven na úplně nových principech, které jsou typické pro období přechodu ze středověku do novověku. Mezi nimi jsou záležitosti jako omezení moci a volitelnost vládce, rozdělení moci mezi Sejm (moc zákonodárná), Velkoknížetem a Radou (výkonná moc) a Hlavním tribunálem a místními soudy (moc soudní). Myšlenky humanismu se odrazily i v normách právních odvětví jako jsou například občanské, rodinné, trestní právo. Ve Třetím statutu se v omezené míře garantovala osobní práva pro členy měšťanského stavu, především ve městech, která používala právo magdeburské, ve stejnou chvíli nemělo právo magdeburské privilegium ve věcech trestního, rodinného a jiných odvětví práva.

To se vysvětluje za prvé tím, že síla právních obyčejů a tradic byla pořád silná a za druhé, tyto normy nacházely svá zakotvení v celostátních právních aktech. Například v Prvním statutu bylo zakotveno, že měšťané musí odpovídat za rány a vraždy osob.¹⁰⁶ Z toho vyplývalo následující - města měla možnost a právo si vytvářet vlastní systém správy a soudnictví, ale vše ostatní, co podléhalo pod všeobecnou právní úpravu, bylo mimo jejich kompetenci. Jiná cesta ani neexistuje, protože centralizovaný stát s jednotným právním systémem si nemůže dovolit různorodosti ve vztahu k trestněprávním, občanským, dědickým a jiným právním vztahům.¹⁰⁷

Poprvé Statut počítal s trestněprávní sankcí pro šlechtice za vraždu prostého občana, což bylo znovu velkým pokrokem. Na druhou stranu - procesně bylo dokázání viny šlechtice téměř nemožné. Tresty se odvíjely od stavovské

---

¹⁰⁵ Саўко М.П., Бобер М.А., Карнацкая В.І. Указ. соч. – С. 48.

¹⁰⁶ Nalezneme v oddílu číslo 6 v článku 19 Prvního Statutu

¹⁰⁷ Мисаревич Н.В. Статуты Великого княжества Литовского 1529, 1566, 1588 годов о правовом положении жителей городов с магдебургским правом // Вестник Полоцкого гос. ун-та. Серия D: Экономические и юридические науки. - 2011. - № 6. - С. 110.

příslušnosti. Například za zabití šlechtice se platilo jeho pozůstalým okolo 100 kup grošů a za zabití tovaryše jenom 20 kup.¹⁰⁸

I přes svou přísnost ve věcech trestání byl Statut jedním z nejmírnějších a humánnějších právních aktů v Evropě vůbec. To se projevilo například v zrušení trestu smrti pro těhotné ženy, trestněprávního trestání dětí a adolescentů.

Je velmi pravděpodobné, že Litevský statut z roku 1588 jako první v Evropě zakotvil normy ochrany přírody. Tyto normy měly sloužit k šetření přírodních zdrojů a jejich racionálnímu využití. Některá divoká zvířata a ptactvo spadala pod ochranu zákona, za jehož porušení byli pachatelé odsuzováni k materiálním trestům. Takhle například za zabití zubra nebo likvidace hnízda bobrů byla pokuta 12 rublů grošů, za vyrabování sokolího nebo labutího hnízda 3 rubly a tak dále.¹⁰⁹

Třetí Statut byl natolik pokrokový, že platil až do roku 1840 a to i 200 let poté, co byl přijat, byl Statut považován za jeden z nejprogresivnějších a nejpropracovanějších z právních pramenů. Byl natolik dobře zpracován, že ovlivnil vývoj práva v Polsku, Rusku a Ukrajině.

---

¹⁰⁸ Nalezneme v oddílu číslo 12 v článku 3 a další.

¹⁰⁹ Nalezneme v oddílu číslo 10 v článku 2.

3 Postavení Litevských statutů v historickém kontextu středověké Evropy

3.1 Původ práva obsaženého v Litevských statutech

V této práci se spíše přikláním k názoru těch akademiků, kteří tvrdí, že na vývoji obsahu Litevského Statutu z roku 1529 se výrazným způsobem podílelo ruské právo. A je velmi důležité a zajímavé, z mého pohledu, zkoumat vliv zahraničních právních dokumentů středověké Evropy na vývoj Statutů obecně.

V této části práce se budu snažit za pomoci zahraniční literatury a názorů jiných akademiků zasadit Litevský statut do historického kontextu, a to srovnáváním vybraných částí s částmi Ruské pravdy, Pskovské soudní listiny a jiných.

Ve vědecké literatuře ještě z doby před-revoluční¹¹⁰ byla zadávaná otázka, z mého pohledu ne moc korektní, zda je Litevský statut z roku 1529 kodexem práva polského nebo ruského.¹¹¹

Podle В.И. Ермолович (V.I. Ermolovich), v době před revolucí se mnozí historici domnívali, že široké spektrum občanských práv, kterými disponovali feudálové Litevského velkoknížectví, bylo recepí norem středověkého polského práva. S tímto tvrzením nesouhlasí И.А. Юхо (J.A. Jucho), tvrdí, že toto uvažování je chybné a to vzhledem k tomu, že feudální právo nakládat se svým majetkem už existovalo v 11.-13. století po celém území Ruska (včetně Běloruska) a garantovalo se starým právem, o čemž vypovídají četné prameny (Ruská pravda, letopisy, listiny, smlouvy a jiné).¹¹²

Dále se v literatuře vyskytují tvrzení, že v právních pramenech Velkoknížectví už v 14. až 15. století bylo možné najít použití práva římského.

---

¹¹⁰ Myšleno Velká Říjnová Revoluce

¹¹¹ Пичета В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскаса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. –С. 21.

¹¹² Ермолович В.И. Влияние источников отечественного и зарубежного права на формирование Статута Великого Княжества Литовского 1529 г. // Статут Вялікага княства Літоўскага 1529 года – падмурак развіцця беларускай дзяржаўнасці і канстытуцыяналізму (да 480-годдзя прыняцця): Сб. прац. – Мінск: Беларус. дзярж. у-нт., 2009. – С. 79.

Normy římského práva, mohly být přejímány ze zemí západní Evropy, to jest z Německa a putovaly do Polska, z Polska do práva Velkého Knížectví litevského. Na druhou stranu důležitým faktem je, že římské právo své dominantní postavení vybojovalo až někdy kolem 16. Století, o čemž relativně spolehlivě svědčí „Constitutio Criminalis Carolina“ z roku 1532. Logicky můžeme usoudit, že recepce norem římského práva do práva Polského se mohlo stát až později.¹¹³ Což naznačuje, že normy římského práva (nebo je-li tak možné se vyjádřit „práva západního“) těžko můžeme považovat za přímý pramen Statutu z roku 1529.

В.И. Ермолович se naopak domnívá, že se na polské právo mělo vliv běloruské, které bylo vyjádřeno ve Statutech (1529, 1566, 1588). Přímý vliv a Statuty byly pramenem práva pro polskou normotvorbu.¹¹⁴ Jinými slovy je pravděpodobnější, že Litevské Statuty byly pramenem polského práva než že by tomu bylo naopak.

Н.А.Максимейко (N.A. Maksimeiko) jako jeden z prvních historiků (1894) analyzoval a zkoumal prameny Litevských Statutů a došel k závěru, že hlavním pramenem trestního práva ve Statutech byly ruské právní obyčeje a zákonodárné prameny. Nepopírá také vliv jiného práva, přesněji řečeno polského a německého, ale vnímá je jako sekundární pramen. V jiném ze svých výzkumů, při srovnávání norem Ruské pravdy, se soudní praktikou, která byla popsána v soudních knihách Litevské Metriky, došel k závěru, že jím představené důkazy jsou dostačující na to, aby mezi Ruskou pravdou a Litevským právem zřejmá jistá podobnost.¹¹⁵ В.И. Пичета také říkal, že Statut 1529 byl jakousi „Ústavou“ Litevského velkoknížectví v první čtvrtině 16. století a autoři Statutu museli z něčeho čerpat inspiraci, a to především v odvětví státotvorného práva. Takovou

---

¹¹³ Ермолович В.И. Влияние источников отечественного и зарубежного права на формирование Статута Великого Княжества Литовского 1529 г. // Статут Вялікага княства Літоўскага 1529 года – падмурак развіцця беларускай дзяржаўнасці і канстытуцыйналізму (да 480-годдзя прыняцця): Сб. прац. – Мінск: Беларус. дзярж. у-нт., 2009. – С. 80.

¹¹⁴ Тамтэж

¹¹⁵ Пичета В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскаса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. – С. 23.

inspirací a prameny měly být šlechtická privilegia, především privilegium z roku 1447 pro stav Litevsko-ruských vlastníků půdy.¹¹⁶

Н.А. Максимейко předpokládal, že středověké ruské právo by se mělo dělit na 3 právní systémy. Právo severo-východní Rusi, tak jak je vyjádřeno v Moskevských Suděbnikach a v Uloshenii z roku 1649.¹¹⁷ Druhé - právo Litevské Rusi, a nejlepším představitelem tohoto práva je Litevský Statut. A třetí - právo severo-zapadního kraje, které bylo kodifikováno v soudních listinách Novgorodu a Pskova.¹¹⁸ Podle něj jsou všechny tyto právní památky pouze regionálními variacemi tehdejšího ruského práva.¹¹⁹

3.2 Statuty v kontextu východoevropských právních památek

С.В. Васильев (S.V. Vasiljev) provedl ve své práci relativně podrobný výzkum Pskovské soudní listiny a Prvního Statutu, aby jak on sám říká, mohl sledovat cesty a formy rozvoje ruského práva ve východo-slovanských zemích. Během svého výzkumu bral v potaz i názory jiných vědců a historiků, a poznamenal, že mnozí poukazovali na podobnost Pskovské soudní listiny a Prvního statutu. Například В.А. Мацейовский (V.A. Matseiovski) poukázal na velmi podobná ustanovení Gramoty a Statutu o loupeži¹²⁰. Tento výzkum nejen ukázal, že existuje spousta podobností a blízkých termínů, ale také to, že v obou právních památkách jsou zaznamenány podobné právní myšlenky. Nejvíce je to znát v ustanoveních týkajících se soudního procesu.¹²¹

---

¹¹⁶ Пичета В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонска. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. – С. 25.

¹¹⁷ Право северо-восточной Руси, выраженное в Московских Судебниках и в Уложении 1649 г.

¹¹⁸ Право северо-западного края, кодифицированное в Судных грамотах Новгорода и Пскова

¹¹⁹ Васильев С.В. Псковская Судная грамота и I Литовский Статут: Учебное пособие. - М.: Квадрига, 2011. – С. 7.

¹²⁰ Васильев С.В. Псковская Судная грамота и I Литовский Статут: Учебное пособие. - М.: Квадрига, 2011. – С. 6.

¹²¹ Васильев С.В. Псковская Судная грамота и I Литовский Статут: Учебное пособие. - М.: Квадрига, 2011. – С. 68-69.

Pokud víme, že Pskovská soudní listina je dokument z doby 1397-1467, což je mnohem dříve než Statut, který je z roku 1529, můžeme skoro s jistotou konstatovat, že Statut byl opravdu ovlivňován právem z Ruské pravdy prostřednictvím Pskovské soudní listiny a Statut později velice pravděpodobně měl vliv na Uloshenie Cara Alexeje Michaloviče (Уложение Царя Алексея Михайловича).

Jeden z aspektů, ve kterém je znatelná podobnost Ruské pravdy a Statutu byla ustanovení týkající se právní úpravy nevolnictví. Normy Statutu zakazovaly zotročování svobodných lidí, pokud přeložím originální text, jeho znění je přibližně takové: „*Svobodný člověk za žádný zločin nemá být uvrhnut do věčné nevole.*“¹²² Je nutné poukázat na fakt, že právní normy Statutu omezovaly příčiny nevolnictví. Existovaly 4 druhy vzniku nevolnictví – pokud se někdo jako nevolník či nevolníkům narodil, pokud byl přiveden jako zajatec z nepřátelských zemí (zajatecvi), pokud byl odsouzen k smrti (kromě zlodějů) a prosil toho, komu byl vydán, aby jej nezahubil a místo toho by byl s vlastním souhlasem uvrhnut v nevolnictví, a poslední případ - pokud se někdo dobrovolně vdá či žení za nevolníka, tak se jím také stává¹²³. Text tohoto článku, který obsahuje tyto příčiny nebo podmínky nevolnictví je velmi zajímavé srovnat s Ruskou Pravdou, protože tyto normy jsou velmi podobné těm, které platily na území Kyjevské Rusi.¹²⁴ Ruská pravda znala velmi podobné případy úpravy nevolnictví - narození od „chalopa“ (холопа)¹²⁵, jako formu trestu a stejně jako Statut (i když to přímo Pravda nezmiňuje) zajatectví. Ještě například znala nucené uvrhnutí do

---

¹²² Свободный человек ни за какое преступление не должен быть обращен в вечную неволю а найдем этот текст в отделе 6 а статью 6

¹²³ Отдел №11 статья 12

¹²⁴ Неволяниками считаются люди в четырех случаях: во-первых, те, кто издавна находится в неволе или родились от несвободных родителей, во-вторых, те, кто приведен в качестве пленного из неприятельской земли; в третьих, если бы кто-нибудь был приговорен к смерти за какое-нибудь преступление, кроме воровства, и просил бы того, кому выдан, чтобы его не губил, и отдался бы в неволю и тот согласился бы на это, то преступник должен стать неволяником; неволяника ми становятся и его дети, которые потом рождаются. В-четвертых, если бы сами себя отдали в рабство, а именно если бы кто-нибудь, будучи свободным, женился на женщине, зная, что она неволяница, то становится неволяником сам и их дети независимо от того, мужского они или женского пола, точно так же, если бы и женщина вышла замуж за неволяника, зная, что он неволяник, то становится неволяницей сама и их дети.

¹²⁵ Což byl název pro nevolníky v Rusku

nevolnictví kvůli „zlostnému bankrotu“, což byla situace kdy kupec prohrává či prodělává cizí majetek - „*проигрывает или транжирит чужое имущество*“.¹²⁶¹²⁷

Avšak Statut narozdíl od Ruské pravdy uváděl normu, která v určité míře chránila práva nevolníků a čeledínů. V případě hladomoru, (když by pán vyhnal své nevolnictvo ze svého dvora a neměl zájem je žít) pokud by se nevolníci dokázali sami o sebe postarat, tak se stávali svobodnými lidmi - *если бы кто-нибудь во время голода прогнал со двора свою несвободную челядь, не желая ее содержать, а челядинцы во время голода прокормились бы сами, то они уже не должны быть невольниками, а становятся свободными.*¹²⁸

Jak poznamenávají V.V. Григенча (V.V. Grigencha) a Ю.И. Коляда (J.I. Koljada), Statut 1588 roku byl oproti svým předchůdcům mnohem obsáhlejší a lišil se i podrobností a záběrem právní úpravy všech odvětví, která měla místo v právních vztazích feudálního státu. Statut byl v podstatě Ústavou. Statut z roku 1588 značně ovlivnil vývoj místní a evropské právně-polické myšlení. Byl překládán do polštiny, ruštiny, ukrajinštiny a francouzštiny a na konci 16. století byl Statut použit jako základ pro ruskou kodifikaci, které dnes říkáme „*Sobornoe Uloshenie*“ (Соборное Уложение) z roku 1649.¹²⁹

Posloupnosti vztahů zkoumaných aktů Ruské pravdy, Pskovské soudní listiny, Litevských Statutů a Sobornogo Uloshenia z roku 1649 se věnují mnozí autoři. Jeden z autorů, který se této problematice věnuje je С.В. Кодан (S.V. Kodan). Nicméně jeho výzkum a práce přesahuje rámec této diplomové práce. Z jeho díla vyplývá, že můžeme izolovat 3 časové etapy vlivu Litevského statutu na akty systematizace ruského práva. V první etapě (mezi 10. až 13. stoletím až do první poloviny století 17.) spolupráce vznikajících právních systémů u slovanských kmenů a práva v 10.-12. století se odrazila ve vlivu prvního

---

¹²⁶Русская Правда. Пространная редакция (По Троицкому списку второй половины XV. в.) <https://lawbook.online/gosudarstva-prava/russkaya-pravda-prostrannaya-redaktsiya.html>

¹²⁷ Исаев И.А. История государства и права России: Учебник. - М.: Юристъ, 2004. – С. 43.

¹²⁸ Oddíl číslo 11 článek 11

¹²⁹ Григенча В.В., Коляда Ю.И. Исторические предпосылки принятия Статута ВКЛ 1588 г. // Правовая система республики Беларусь: состояние, проблемы и перспективы развития: Сборник научных статей. В 2 томах. Том 1 / Отв. ред. Н.В. Сильченко. – Минск: Экоперспектива, 2012. – С. 129.

systematizovaného pramenene staroruského práva – Ruské pravdy na litevské právo. V následujících stoletích tato interakce mezi jednotlivými právními systémy nejen přetrvávala, ale měla také velký vliv na největší systematizaci ruského práva - Соборное уложение z roku 1649. Druhá etapa (druhá polovina 17. století až první čtvrtina 19. století) byla svázaná s formováním právního prostranství Ruského impéria a s inkorporací místního práva (včetně litevsko-polského) do ruského právního systému. Třetí etapa (druhá čtvrtina 19. až první čtvrtina 20. století) byla charakteristická svými pokusy o systematizaci místního práva a postupným přechodem k unifikaci celostátního a místního práva se zachováním vlivu Litevského statutu vůči vymezeným územím a skupinám obyvatel.¹³⁰

Ю.В. Манкевич (J.V. Mankevich) se na vliv Statutu díval z hlediska srovnání Carského Suděbniku z roku 1550 a Prvního Statutu. Poznává, že Carský Suděbnik byl schválen během relativně dalekosáhlých reforem za Ivana IV. (Hrozný) a sloužil jako právní osnova jejich provádění v počátku jeho reformátorské aktivity. Skládal se ze 100. článků a ve srovnání se Suděbnikem z roku 1497 byl mnohem propracovanější. V novém Suděbniku byly například mnohem podrobněji rozvedeny vztahy šlechtického stavu a rolnictva. Mezi prameny nového Suděbniku z roku 1550 se počítá i Suděbnik z roku 1497, který měl a Statut nemalý vliv. Práce nad Statutem trvala několik let, jednalo se o kodifikaci obyčejového práva, rozhodnutí soudních a státních orgánů a privilegií s celostátní působností. Původní Statut znal i právo magdeburské a to vzhledem k tomu, že mnoho běloruských měst mělo v té době právo na samosprávu a v neposlední řadě i právo římské a kanonické. Z těchto poznatků můžeme usoudit, že jak starý Suděbnik měl vliv na tvorbu Statutu tak i Statut měl vliv na tvorbu nového Suděbniku, a to i přesto, že se v některých ohledech od sebe lišily. Statut reguloval mnohem větší rozsah právních vztahů, neřešil jen otázky soudního práva procesního a hmotného, ale také otázky práva rodinného, závazkového a tak

---

¹³⁰ Кодан С.В. Литовский статут в контексте исследования систематизации российского законодательства (XVII - начало XX в.) // Гісторыя і сучаснасць: беларуская дзяржаўнасць ва ўсходнеўрапейскім цывілізацыйным кантэксце: зборнік навуковых прац, прысвечаных 90-годдзю з дня нараджэння прафесара І. А. Юхо. – Мінск, 2012. - С. 323.

dále. Zvláštnost Statutu oproti jiným právním kodifikacím je v tom, že byl něco jako první systematizovaný sborník právních norem různých odvětví práva v Evropě.¹³¹

Nakonec bych chtěl zmínit široký srovnávací přehled středověkých právních aktů, který sepsal C.A. Лазутка (S.A. Lazutka). Poznamenává, že písemná fixace práv a privilegií feudálů v momentě, kdy tento stav dosáhne určitého bodu konsolidace je očekávatelným jevem, charakteristickým skoro pro všechny státy. V tomto ohledu Litevského velkoknížectví a jeho stav feudální šlechty se nijak nevymykala situaci v jiných státech. Jak je známo – jedním z nejstarších písemných feudálních kodexů, který se objevil v 5.-6. století je takzvané „Salické právo“ (Lex Salica).

Později se na začátku 11. století (rozmezí 1016-1036) objevuje Ruská pravda, Suděbnik Kyjevské Rusi. Všechny tyto suděbniky ranného feudalismu nebyly ideálně zpracované a skoro vždy se věnovaly pouze jednomu právnímu odvětví – trestnímu právu. Dokonce tomu tak bylo i v mnohem pozdějších právních pramenech evropských států – polské Statuty wiślicko-piotrkowskie (Statuty Kazimíra Velikého) z let 1346 a 1347, suděbniky srbského krále Dušana (1349), Suděbnik Ivana III (1497) a nakonec i německý Constitutio Criminalis Carolina vydaný Karlem V. v roce 1532.

Ani jeden z těchto právních aktů nelze přirovnat k Prvnímu statutu z roku 1529. Nejen podle objemu ale i obsahově (především v zákonných formulacích a propracovanosti jazyka). Nejdůležitější rozdíl je ten, že všechny Litevské statuty měly charakteristický nádech renesance.¹³² Tyto rozdíly jsou způsobeny několika příčinami a historickými okolnostmi. Za prvé nikde v Evropě, kromě Polska, feudálové neměli takové svobody, které by postupem času přerostly v anarchii a zničily stát zevnitř. Nicméně během kodifikace Prvního, Druhého a Třetího statutu, díky těmto privilegiím a svobodám, vládnoucí vrstva docílila toho, že ve

---

¹³¹ Манкевич Ю.В. Судебник царский 1550 года и Статут Великого княжества Литовского 1529 года: сравнительно-правовой анализ // Правовая система республики Беларусь: состояние, проблемы и перспективы развития: Сборник научных статей. В 2 т. Т. 1 / Отв. ред. Н.В. Сильченко. – Минск: Экоперспектива, 2012. – С. 156.

¹³² Stanislovas LAZUTKA. *Lietuvos Statutai (1529, 1566, 1588), jų kūrėjai ir epocha. Kaunas, 1994.*

Statutech byla co nejpodrobněji sepsána všechna práva a privilegia šlechty, definovány vzájemné vztahy mezi šlechtou a Velkoknížetem, a to nejen na úrovni trestního práva, ale i na úrovni ústavního, občanského, rodinného, zemského a dalších oblastí práva. Byla také popsána činnost soudů, soudců a jejich pravomoci. Za druhé - feudálové Polska měli podobné množství svobod a práv, ale sepsali je skoro o 200 let dříve, když samotná právní kultura a feudální společnost byla na nízkém stupni rozvoje a rozkvět renesance se teprve začal projevovat. Tím se objasňuje druhá podmínka, která zapříčinila výhodu Litevských statutů oproti výše zmíněným sudebníkům. Za třetí, Litevské velkoknížectví bylo velkým státem s velmi pestrou národností, co se jednotlivých etnik týče. Ani jedna z dvou hlavních feudálních mocenských skupin – litevců (katolíků) a bělorusů, rusů a ukrajinců (pravoslavných) – v té době neměla značnou převahu nad druhou. Což mělo za výsledek náboženskou toleranci mezi feudály a obyvatelstvem obecně, jak jsem již výše několikrát vyzdvihl. Nakonec velmi vysoké úrovně dosáhlo i právní myšlení a samotný právní jazyk. Tvůrci litevských statutů byli velmi vzdělaní jak v právním tak politickém smyslu, měli své vlastní knihovny a část z nich studovala na krakowské, pražské a dalších univerzitách.¹³³

V právním systému Litevského velkoknížectví byly založeny osnovy, díky kterým vznikl impuls pro další rozvoj, který trval mnoho let¹³⁴. Je nutné podotknout, že mnozí vědci a historici se neomezují pouze na středověk a srovnávají normy Litevského statutu s novodobými akty ústavního práva¹³⁵. Tímto způsobem na jedné straně Litevské statuty samostatně představují velmi unikátní jev, vzhledem k tomu, že vývoj a přijetí mnoha jiných středověkých právních aktů neprovázely takové kombinace různých historických příčin, které definovaly specifika Litevských statutů. Z druhé strany jsou Litevské statuty stále

---

¹³³ Stanislovas LAZUTKA. *Lietuvos Statutai (1529, 1566, 1588), jų kūrėjai ir epocha. Kaunas, 1994.*

¹³⁴ Жук Д.С. Тенденции развития правовой и политической мысли Беларуси в XVI в // Веснік БДУ. Серыя 3, Гісторыя. Эканоміка. Права. - 2014. - № 1. - С. 57.

¹³⁵ Мисаревич Н.В. Статуты Великого княжества Литовского как прототипы современных конституций (на примере конституции республики Беларусь) // 20 лет Конституции России: актуальные проблемы развития правового государства Иркутск, 2014. - С. 154-159.

produktem stejné doby, během kterých vznikly i jiné zmíněné právní akty, které také ovlivnily rozvoj jiných právních systémů.

Závěr

Litevské statuty jsou velmi zajímavým tématem pro právního historika a obor právních dějin obecně, neboť nám dávají možnost zkoumat ekonomické, sociální a kulturní poměry na území Litevského velkoknížectví za pomoci svých ustanovení v době, ve které vznikaly a následně se staly platnými.

Hlavním cílem této práce bylo podat ucelený popis na Litevské Statuty zejména z historického a právního pohledu, ale také nalezení odpovědí na následující otázky, které se objevily v průběhu zpracování této diplomové práce jako je například – co jsou to Litevské Statuty a co je dělá natolik unikátními.

V úvodu popisují hlavní poslání této práce a nástrahy její lingvistické komplikovanosti, která může způsobit problémy během čtení této práce. V první kapitole se zabývám společnými aspekty a pojmem Litevských Statutů, jejich podstatou a jak ji chápou historici, které jsem citoval. Následně v ní také popisují příčiny a historické souvislosti vzniku Litevských statutů a nejpravděpodobnější záměry zákonodárce při jejich sepisování a schvalování. V druhé kapitole se největší měrou věnuji systematickému rozdělení obsahu Litevského statutu z roku 1529, Statutům pozdějším se věnují také, ale v užším rozsahu, neboť je dle mého názoru Statut z roku 1529 ten nejdůležitější, neboť z něj všechny následující Statuty vycházely. Dále v této kapitole popisují vybrané právní instituty a jejich jedinečnost oproti jiným dokumentům z dané historické epochy. V poslední kapitole jsem se snažil srovnat obsah některých právních pramenů ze stejného historického období s obsahem Statutů a následně zjistit, zda-li měly Statuty vliv na právo v jiných zemích a také zda byly Litevské statuty ovlivňovány jinými právními památkami. Nejdůležitějším poznatkem po přečtení této práce by mělo být pochopení výjimečnosti Litevských Statutů jak z historického tak z právního hlediska, čehož, dle mého názoru, lze důkladným pročtením práce dosáhnout.

Litevské statuty byly na svou dobu velmi progresivními a výjimečnými právními prameny. Ať už z hlediska historických aspektů jejich vzniku, kterými v závislosti na redakci Statutu byli zpočátku důvody spíše státnické a administrativní až po důvody, které vedli k tomu, že byl Statut z roku 1566 a 1588 používán jako jakási garance ochrany suverenity a samostatnosti státu Litevského velkoknížectví před zahraničními mocnostmi, ale tak před spojeneckým Polskem.

Důležité jsou také poznatky ze zkoumání systematiky jednotlivých Statutů a sledování změn, které se objevovaly a mizely s každou následující redakcí litevského Statutu, kdy se struktura a práva obsažená ve Statutech měnili spolu s dobou a adaptovali se na ni. Dále zmíněné obsažené právní normy a instituty ve Statutech obsažené je možné vzhledem na časovou epochu feudalismu, ve které Litevské Statuty vznikly, vnímat jako humanistické až renesančními. Jako příklad mohu uvést institut osobní odpovědnosti pachatele, instituty opatrovnictví, důkazní břemeno ležící na žalobci, zákony na ochranu přírody a jiné. Nakonec jsme si potvrdily, že Statuty byly ovlivňovány, převážně právními prameny a systémy pocházejícími z území dnešního Ruska například Ruskou pravdou. Nicméně i jiné právní systémy a státy ovlivnily podobu Litevských Statutů například Německo a Polsko římským právem. Na druhou stranu odborná literatura dokazuje, že také Statut ovlivňoval právní vývoj v okolních státech, například Suděbník z roku 1550 byl zajisté ovlivněn Litevským Statutem z roku 1529. Někteří učenci do dnes zkoumají a porovnávají Litevské Statuty s mnohem modernějšími prameny práva a kodifikacemi. Což nás přivádí k poslední otázce, na kterou ještě nezazněla odpověď, co to jsou Litevské Statuty. Odpověď na ni je jistě předmětem diskuze, ale já se připojím k názoru některých akademiků a tvrdím, že Litevské Statuty jsou ústavami, sice hrubé a neopracované, ale přesto je lze za ústavy považovat. Jistě by byla zajímavá komparace s prameny práva, které jsou nám v České republice a střední Evropě bližší, jako je například vladislavské zřízení zemské, které je zhruba ze stejné doby (z r. 1500) jako Statuty, nebo jiné velké kodifikace platného práva. Stejně jako pan JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D. ve svém článku, bych ještě nakonec rád vyzdvihl několik ustanovení, které také počítám mezi klíčové. Jedná se o ustanovení z Prvního statutu, článku šestého, oddílu šestého o soudcích, který pan doktor přeložil takto: „*Aby soudili podle práva psaného, a pokud by soudili jinak, mají být potrestáni*“. Toto ustanovení zakládá přednost práva psaného, což je jedním ze základních pilířů moderního práva vůbec a úplný základ mnoha právních zásad jako je například zásada *nullum crimen sine lege* (žádný zločin bez zákona), princip právního státu a zásada zákonnosti.

Dále bych rád vyzdvihl ustanovení z článku číslo devět prvního oddílu, který zní "*všech našich poddaných, jak chudých, tak bohatých, ať jsou jakéhokoliv rodu a stavu*" před zákonem, neboť "*mají být souzeni podle psaného práva*".

Jak je na těchto ukázkách vidět, Litevský statut znal a používal některé instituty, které jsou typické až pro ústavy a právní úpravy mnohem pozdějšího časového horizontu. A lze tedy usuzovat vysokou kvalitu zpracování a rozvoje právního myšlení, neboť již tehdy obsahovaly pro nás stěžejní principy, které najdeme stále v platném právu a které, doufejme, již platné právo nikdy neopustí.¹³⁶

---

¹³⁶ STANISLAV BALÍK. Statut litevský aneb téma pro diplomanty. [Online] Právní rádce, 10.07.2016. 10.07.2016 [cit.16.02.2018]. Dostupné z: <https://pravniradce.ihned.cz/c1-65463330-statut-litevsky-aneb-tema-pro-diplomanty>

Resumé

The main goal of this thesis was to give an outline of the Lithuanian Statutes especially from historical and law studies perspective and to find an answer for the following questions. What are the Lithuanian Statutes and What makes them so special from historic and law studies perspective?

In the opening part of this thesis I am describing the main goal of this thesis and the linguistic difficulties that may come when reading this work. The most important lesson that one could take away from reading this thesis is the fact that for the time period they were applied in, the Lithuanian Statutes were very exceptional and advanced codifications of law.

Whether we will look at the subject matter from the historical point of view, where depending on the version of the Lithuanian Statute the reasons for it's creation were purely governmental and administrative or later on these reasons developed the Lithuanian Statutes into a "weapon" with which the people of the Grand Duchy of Lithuania could defend their sovereignty and independence from the influence and machinations of other countries.

Another very important conclusion to be taken from this thesis are the findings regarding the systematization of individual Statutes and how said systematization developed over the years, what laws got modified, taken out or added in. Also the nature of these laws and their level of development are important. Some might say that the laws that were used in the Statutes have characteristics of the Renaissance and humanism and I agree with them. Some of the institutes and laws that were used in the Lithuanian Statutes can't be found in any historical document of the Lithuanian Statute era.

Further on in this thesis it is concluded that the Lithuanian Statutes were influenced by foreign law systems and codifications, especially those coming from the Russian territory but other countries law systems were involved aswell Germany and it's roman law uses just to name an example. However, we could observe clues that the Lithuanian Statutes themselves have influenced other counties and other codifications as well.

Even until this day some researchers are analyzing The Lithuanian Statutes and are comparing them to more modern constitutions and law codifications.

Which brings me to the question that I have presented in the beginning of this resumé: What are the Lithuanian Statutes?

The answer might be a matter of a debate but I incline to the opinion that the Lithuanian Statutes are constitutions, rough but nevertheless constitutions. The topic of the Lithuanian Statutes still has a lot of grey and dark areas and definitely is going to be subject of future researches not just because of the Statutes being unique in their own regard, but also because in our modern days this topic didn't undergo that thorough research efforts and this leaves an opportunity for further research since most of the research we already have might be outdated.

Резюме

Главной целью этой работы было описание и исследование темы Литовских Статутов с исторической и юридической точки зрения. Одной из главных задач, которые были поставлены в данной работе является ответ на вопрос: Что представляют собой Литовские Статуты и что их делает настолько уникальными с исторической и юридической точек зрения.

В начале работы описаны главные задачи исследования и лингвистические сложности, которые могут возникнуть при чтении данной работы. Самый главный вывод, который можно сделать из настоящего исследования – это факт, что для своей эпохи Литовские Статуты были очень передовыми и уникальными источниками права.

В исторической перспективе, причины возникновения Литовских статутов меняются. Возникнув, как чисто государственные и административные акты, позже, Литовские Статуты использовались обывателями (гражданами) Великого княжества литовского как „оружие“, которым они защищали свой суверенитет и независимость от других стран.

Далее в этой работе был проведен анализ систематики отдельных статутов и ее развитие в каждой последующей редакции. Очень интересным с юридической точки зрения является развитие права, которое использовалось в Статутах. Интересен анализ того, какие отрасли права и законы со временем добавлялись или менялись. Важной является также и природа этих законов. Можно сделать вывод, что некоторые законы, которые были частью Литовских Статутов, имели определенные характеристики, присущие ренессанса и гуманизма. Некоторые институты и законы, которые можно найти в Статутах, невозможно найти ни в каком другом юридическом документе той эпохи.

Еще одним выводом является заключение, что на Литовские Статуты было оказано влияния других правовых систем, в том числе таких, которые находились на территории других государств. Таким примером является Русская Правда или использование Римского права в Германии.

В свою очередь Литовский Статуты также оказал влияние на правовые системы других государств и юридические кодификации права.

До сих пор ученые исследуют Литовские Статуты и сравнивают их с более современными конституциями и кодификациями права.

Ответы на эти вопросы и являются ответом на главный вопрос, который был поставлен в этой работе: Чем являются Литовские Статуты?

Ответ на этот вопрос может, конечно, вызвать дискуссии, но, по моему мнению, Литовские Статуты являются конституциями. Можно говорить об очень «грубых» в какой-то степени «первобытных», но все же конституциях.

В исследовании Литовских Статутов остается еще очень много «темных» мест и эта тематика обязательно станет предметом дальнейшего исследования, так как данная тематика не была широко изучена европейскими учеными, что оставляет простор для дальнейших изучения.

Použité prameny

Knížní díla

1. Васильев, С.В. Псковская Судная грамота и I Литовский Статут: Учебное пособие / С.В. Васильев. - М.: Квадрига, 2011. - 128 с. ISBN 978-5-91791-065-9
2. Демченко, Г.В. Наказание по литовскому статуту в его трех редакциях (1529, 1566 и 1588 гг.). Часть 1 / Г.В. Демченко. - Киев: Типография Императорского Университета Св. Владимира, 1894. - 273 с. ISBN 978-5-518-06426-3
3. Римское частное право: Учебник / Под ред. И.Б. Новицкого, И.С. Перетерского. - М.: Юриспруденция, 2000. – 448 с. ISBN 8401-0063-3
4. Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскиса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. – 253 с.
5. Леонтович, Ф.И. Спорные вопросы по истории русско-литовского права / Ф.И. Леонтович. – СПб., 1893. - 63 с. ISBN 978-5-4241-8418-2
6. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 1: Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. - Одеса: Юридична література, 2002. - 464 с. ISBN 966-7694-76-3
7. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 2: Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. - Одеса: Юридична література, 2003. - 560 с. ISBN 966-8104-41-2
8. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. - Т. 3: Статут Великого князівства Литовського 1588 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка,

А. Панькова. - Одеса: Юридична література, 2004. - 568 с. ISBN 966-8104-79-X

9. Саўко, М.П. Культура беларускага народа. Вучэбны дапаможнік / М.П. Саўко, М.А. Бобер, В.І. Карнацкая. – Мн., БГМУ, 2003. – 204 с. ISBN 985-462-201-0

Články

10. Довнар, Т.И. Значение и место Статута 1566 года в правовом развитии Великого Княжества Литовского / Т.И. Довнар // Анналы юридичної історії. – Том 1. – № 1, січень-березень 2017. – С.30-37. ISSN 2520-2553
11. Жук, Д.С. Тенденции развития правовой и политической мысли Беларуси в XVI в / Д.С. Жук // Веснік БДУ. Серыя 3, Гісторыя. Эканоміка. Права. - 2014. - № 1. - С. 53-57. ISSN 2308-9172
12. Уваров, И.Ю. Влияние международного опыта на развитие законодательной системы и становление правовой культуры шляхты Великого княжества Литовского в XV - первой трети XVI века / И.Ю. Уваров // Вестник Полоцкого гос. ун-та. Серия А, Гуманитарные науки. - 2012. - № 1. - С. 33-37. ISSN 2070-1608
13. Савченко, Д.А. Охрана политического строя и безопасности государства от преступных посягательств по литовскому статуту 1566 г. / Д.А. Савченко // Вестник Томского гос. ун-та. Право. - 2013. - №4 (10). – С. 22-35. ISSN 2225-3513
14. Чибинёв, В.М. Статуты Великого княжества Литовского и их значение в истории права / В.М. Чибинёв // Мир юридической науки. - 2014. - № 7-8. - С. 15-20. ISSN 2075-0803
15. Щербик, Д.В. Значение статутов Великого княжества Литовского в преемственном развитии права / Д.В. Щербик // Вестник Полоцкого гос. ун-та. Серия D: Экономические и юридические науки. - 2009. - № 10. - С. 132-135. ISSN 2070-1632

16. Мисаревич, Н.В. Статуты Великого княжества Литовского 1529, 1566, 1588 годов о правовом положении жителей городов с магдебургским правом / Н.В. Мисаревич // Вестник Полоцкого гос. ун-та. Серия D: Экономические и юридические науки. - 2011. - № 6. - С. 109-112. ISSN 2070-1632
17. Юртаева Е.А. Закон о нормативных правовых актах и практика российского правотворчества // Журнал российского права. – 2006. - № 5. – С. 12-22. ISSN 1605-6590, 2500-4298
18. Пичета, В.И. Литовский статут 1529 г. и его источники / В.И. Пичета // Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Текст, перевод и словарь-комментарий / Под. ред. акад. К.И. Яблонскиса. – Минск: Изд-во АН БССР, 1960. – С. 13-30.
19. Доўнар, Т.І. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года / Рэдкал.: Т.І. Доўнар [і інш.]. – Мінск : Тэсей, 2003. – 352 с. ISBN 985-463-080-3
20. Доўнар, Т.І. Канстытуцыйнае права Беларусі феадальнага перыяду (па статутах Вялікага княства Літоўскага 1529, 1566, 1588гг.): вучэбны дапаможнік / Т.І. Доўнар. – Мінск: Белдзяржуніверсітэт, 2001. – 76 с.

Přispěvky ze sborníků

21. Амплеева, Т.Ю. Первый Литовский Статут в контексте изучения институтов древнерусского судопроизводства / Т.Ю. Амплеева // Современные тенденции развития юридической науки, правового образования и воспитания: материалы межд. научно-практ. конф.: в 2 т. Т. 1. - Новополоцк: ПГУ, 2012. - С. 7-10. ISBN 978-985-531-320-6
22. Баженова, Т.М. Изучение литовского статута в российском правоведении (XIX - начало XXв.) / Т.М. Баженова // Гісторыя і сучаснасць: беларуская дзяржаўнасць ва ўсходнееўрапейскім цывілізацыйным кантэксце: зборнік навуковых прац, прысвечаных 90-годдзю з дня нараджэння прафесара І. А. Юхо. – Мінск, 2012. - С. 66-74. ISBN 978-985-6939-40-5

23. Бардах, Ю. Литовские статуты – памятники права периода Возрождения / Ю. Бардах // Культурные связи народов Восточной Европы в XVI в.: Проблемы взаимоотношений Польши, России, Украины, Белоруссии и Литвы в эпоху Возрождения: сб. ст. / Под ред. Б.А. Рыбакова. – М.: Наука, 1976. – С. 71-82.
24. Бибило, В.Н. Политические и правовые аспекты Статута Великого Княжества Литовского 1529 г. / В.Н. Бибило // Право и демократия : сб. науч. трудов. - Вып. 26. - Минск: БГУ, 2015. - С. 90-107. ISSN 0202-6342
25. Бибило, В.Н. Проблемы правообразования: Избранные труды / В.Н. Бибило. – Минск: Право и экономика, 2011. – 356 с. ISBN 978-98-442-981-6
26. Григенча, В.В. Исторические предпосылки принятия Статута ВКЛ 1588 г. / В.В. Григенча, Ю.И. Коляда // Правовая система республики Беларусь: состояние, проблемы и перспективы развития: Сборник научных статей. В 2 томах. Том 1 / Отв. ред. Н.В. Сильченко. – Минск: Экоперспектива, 2012. – С. 127-130. ISBN 978-985-469-419-1
27. Дидыч, Т.О. Статут 1529 г. как результат правообразования в Великом Княжестве Литовском (историко-правовой аспект) / Т.О. Дидыч, О.И. Чаплюк // Статут Вялікага княства Літоўскага 1529 года – падмурак развіцця беларускай дзяржаўнасці і канстытуцыяналізму (да 480-годдзя прыняцця): Сб. прац. – Мінск: Беларус. дзярж. у-нт., 2009. – С. 55-64. ISBN 978-985-500-320-6
28. Довнар, Т.И. Выдающийся европейский памятник права XVI ст. / Т.И. Довнар // Право и демократия: сб. науч. трудов. - Вып. 24. - Минск: БГУ, 2013. - С. 15-28. ISSN 0202-6342
29. Ермолович, В.И. Влияние источников отечественного и зарубежного права на формирование Статута Великого Княжества Литовского 1529 г. / В.И. Ермолович // Статут Вялікага княства Літоўскага 1529 года – падмурак развіцця беларускай дзяржаўнасці і канстытуцыяналізму (да 480-годдзя прыняцця): Сб. прац. – Мінск: Беларус. дзярж. у-нт., 2009. – С. 77-84. ISBN 978-985-500-320-6

30. Кодан, С.В. Литовский статут в контексте исследования систематизации российского законодательства (XVII - начало XX в.) / С.В. Кодан // Гісторыя і сучаснасць: беларуская дзяржаўнасць ва ўсходнееўрапейскім цывілізацыйным кантэксце: зборнік навуковых прац, прысвечаных 90-годдзю з дня нараджэння І.А. Юхо. – Мінск, 2012. - С. 323-330. ISBN 978-985-6939-40-5
31. Манкевич, Ю.В. Судебник царский 1550 года и Статут Великого княжества Литовского 1529 года: сравнительно-правовой анализ / Ю.В. Манкевич // Правовая система республики Беларусь: состояние, проблемы и перспективы развития: Сборник научных статей. В 2 т. Т. 1 / Отв. ред. Н.В. Сильченко. – Минск: Экоперспектива, 2012. – С. 155-159. ISBN 978-985-469-419-1
32. Мисаревич, Н.В. Статуты Великого княжества Литовского как прототипы современных конституций (на примере конституции республики Беларусь) / Н.В. Мисаревич // 20 лет Конституции России: актуальные проблемы развития правового государства Иркутск, 2014. С. 154-159. ISBN 978-5-7253-2733-5
33. Правовая система Республики Беларусь: состояние, проблемы и перспективы развития: Сборник научных статей. В 2 томах. Том 1. – Минск: Экоперспектива, 2012. – 406 с. ISBN 978-985-469-419-1
34. Stanislovas LAZUTKA. Lietuvos Statutai (1529, 1566, 1588), jų kūrėjai ir epocha. Kaunas, 1994. Použitý ukrajinský překlad je dostupný z:
35. Саракавік І.А. Прычыны рэцэпцыі замежнага права пры падрыхтоўцы Статута 1566 года / І.А. Саракавік // Статут Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага 1566 г. : да 450-годдзя выдання : матэрыялы круглага стала, 1 красавіка 2016 г., г. Мінск / Рэдкал.: Т.І. Доўнар (гал. рэд.), С.А. Калінін, Л.Л. Голубева. – Мінск : БДУ, 2016. – С. 84-89.
36. Статут Вялікага княства Літоўскага 1529 года – падмурак развіцця беларускай дзяржаўнасці і канстытуцыйналізму (да 480-годдзя

прыняцця): Сб. прац. – Мінск: Беларус. дзярж. у-нт., 2009. – 163 с. ISBN 978-985-500-320-6

37. Статут Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага 1566 г. : да 450-годдзя выдання : матэрыялы круглага стала, 1 красавіка 2016 г., г. Мінск / Рэдкал.: Т.І. Доўнар (гал. рэд.), С.А. Калінін, Л.Л. Голубева. – Мінск : БДУ, 2016. – 255 с.

Elektronické zdroje

38. В.О. Ключевский, Курс русской истории [Online].[cit.15.02.2018]
Dostupné
z: <http://www.kulichki.com/inkwell/text/special/history/kluch/kluch62.htm>
39. STANISLAV BALÍK. Statut litevský aneb téma pro diplomanty. [Online]
Právní rádce, 10.07.2016. 10.07.2016 [cit.16.02.2018]. Dostupné z:
<https://pravnicaradce.ihned.cz/c1-65463330-statut-litevsky-aneb-tema-pro-diplomanty>
40. Русская Правда. Пространная редакция (По Троицкому списку второй половины XV в.) [Online]. [cit.20.02.2018] Dostupné z:
<https://lawbook.online/gosudarstva-prava/russkaya-pravda-prostrannaya-redaktsiya.html>
41. Stanislovas LAZUTKA. Lietuvos Statutai (1529, 1566, 1588), jų kūrėjai ir epocha. Kaunas, 1994. Použitý ukrajinský [Online]. [překlad je dostupný z:
<http://vb2.userdocs.ru/literatura/525385/index.html?page=2>